GRONDSLAGEN VAN HET GRONDSLAGSTELSEL:

Naar een strikte gebondenheid van de rechter aan de telastelegging

1. Inleiding

In ons huidige strafprocesrecht neemt de telastelegging een centrale plaats in. Zij informeert de verdachte over de feiten waarvoor hij zich moet verantwoorden en vertelt de rechter wat het object van onderzoek zal zijn. De telastelegging heeft aldus een informatiefunctie en een grondslagfunctie.

In wezen verschilt het Nederlandse strafprocesrecht hierin niet van dat van veel andere landen. De informatiefunctie waarborgt dat de verdachte op de hoogte wordt gesteld van de tegen hem ingebrachte beschuldigingen, zodat hij zijn verdediging daarop kan afstemmen.[1] De grondslagfunctie garandeert dat het object van het onderzoek ter terechtzitting vastligt: de grenzen van het onderzoek worden door de telastelegging bepaald.[2]

Wat het Nederlandse stelsel uniek maakt is de uitwerking van met name de grondslagfunctie: het z.g. grondslagstelsel.[3]

De Nederlandse rechter acht zich strikt gebonden aan de woorden van de telastelegging. In principe zal alles wat in de telastelegging wordt gesteld ook bewezen moeten worden, en zal datgene wat daarin niet is opgenomen ook niet ten bezware van de verdachte mogen gelden. Wil de rechter het bewezenverklaarde bijvoorbeeld onder een strafbepaling kunnen rubriceren, dan zullen alle bestanddelen van het delict in de telastelegging moeten zijn opgenomen. Geringe fouten of gebreken in de telastelegging kunnen derhalve grote gevolgen hebben. De kans is zeker niet denkbeeldig dat het papier over de werkelijkheid gaat heersen.

Om de scherpe kanten van het grondslagstelsel af te nemen heeft de wetgever de mogelijkheid geschapen (onder strikte voorwaarden) op de terechtzitting de telastelegging nog te wijzigen. Bovendien ziet de rechter hier en daar kans corrigerend op te treden door iets als een kennelijke schrijffout aan te merken, door niet-essentiële bestanddelen weg te strepen of door de telastelegging welwillend te interpreteren. Eén en ander neemt echter niet weg dat het soms, door een fout in de telastelegging, toch onvermijdelijk is de verdachte vrij te spreken of te ontslaan van alle rechtsvervolging, terwijl het voor iedereen duidelijk is dat de verdachte wel een strafbaar feit heeft begaan.

---

1. Vgl. artt. 6 lid 3 sub a en b EVRM en 14 lid 3 sub a en b IVBP.
2. In Frankrijk zegt men: "*La juridiction de jugement est saisi in rem*".
3. D.H. de Jong, *De macht van de telastelegging in het strafproces*, diss. RUG, Arnhem, 1981.

In dit artikel zal ik onderzoeken hoe het strikte stelsel ten onzent is ontstaan. Door deze kennis van het verleden wordt het wellicht mogelijk het heden te verklaren. Bovendien is het niet uitgesloten dat de geschiedenis argumenten geeft die gebruikt kunnen worden in de diskussie of het grondslagstelsel al dan niet moet worden gehandhaafd.

Ik ga bij mijn speurtocht naar de grondslagen van het grondslagstelsel terug naar A.D. 1838. In dat jaar trad het eerste Nederlandse wetboek van strafvordering in werking. Alvorens met het onderzoek zelf te beginnen, wil ik echter kort stilstaan bij een gebeurtenis die vijfendertig jaar daarvoor plaatsvond en die van wezenlijk belang is geweest voor de ontwikkeling van het grondslagstelsel: de afschaffing van de jury in het "gesel en worgbesluit"[4] van 1813.

1.1 Een conditio sine qua non

Op 1 maart resp. 20 mei 1811 was de Franse wetgeving in ons land van kracht geworden.[5] Met de wetgeving werd ook de Franse rechtspraak geïntroduceerd. Hierin nam het Cour d'Assises, dat in strafzaken over *crimes* (de zwaarste misdrijven) oordeelde, een centrale positie in.

Het Cour d'Assises (Hof van Assisen) bestond uit beroeps- en lekenrechters. De jury[6], zoals de lekenrechters werden genoemd, bestond uit twaalf geselecteerde (niet rechtsgeleerde) en beëdigde personen. Zij beraadslaagde en besliste naar aanleiding van één of meer vragen - die door de president aan haar waren voorgelegd (artt. 337-340 C.d'.I.C.) - over de bewijsvraag. Het ging daarbij niet om de vraag of het telastegelegde wettig en overtuigend bewezen kon worden. Met een ongemotiveerd ja of nee gaf elk lid van de jury blijk van zijn innerlijke overtuiging (art. 342 C.d'.I.C.). Het spreekt vanzelf dat deze vorm van juryrechtspraak niet samenging met een grondslagstelsel zoals wij dat tegenwoordig kennen, aangezien juist in het huidige strikte stelsel van gebondenheid van de rechter aan de telastelegging het bewijzen van de telastegelegde feiten een technisch-juridische bezigheid is geworden, waarvoor een juridische scholing onontbeerlijk is. Men mag bovendien van een lekenrechter niet verwachten dat

---

4. Besluit van 11 december 1813, n° 1, houdende bepalingen ten aanzien van de lijfstraffelijke regts-oefening, in de Vereenigde Nederlanden, Stb. 1813, n° 10, art. 16. Bij souverein besluit van 15 december 1813, Stb. n° 11, werd de afschaffing ook van kracht in de gebieden die al eerder bij het Franse keizerrijk waren ingelijfd, maar als vanouds een deel uitmaakten van de Staat der Nederlanden: de departementen van de Monden van de Rijn (Bouches du Rhin) en van de Monden van de Schelde (Bouches de l'Escaut) en het arrondissement Breda (dat deel uitmaakte van het departement Deux-Nèthes, Antwerpen).

5. Voor de tekst van de afzonderlijke bepalingen heb ik geraadpleegd: Jean Allart, *Code d'Instruction criminelle*, Edition officielle, Amsterdam, 1811 (tweetalig).

6. Zie over het functioneren van de jury in Nederland tussen 1811 en 1813: G. Bossers, *Welk eene natie, die de jurij gehad heeft, en ze weder afschaft!*, diss. UvA, Delft, 1987.

hij de verdachte vrijspreekt, terwijl hij weet dat deze wel een strafbaar feit heeft begaan.

Dat het instituut van de jury in Nederland niet echt is aangeslagen blijkt wel uit het feit dat het vrijwel meteen na de Franse bezetting bij besluit van de Souvereine Vorst werd afgeschaft. Een reden voor het afschaffen van de jury, terwijl het Franse wetboek van strafvordering voor het overige grotendeels werd gehandhaafd, werd niet gegeven. De considerans bij het besluit van 11 december 1813 vermeldt enkel "dat ook de manier van Procederen in Lijfstraffelijke zaken, tot dus verre gebruikelijk, in sommige opzigten, zonder inconveniënten, een provisionele rigting kan bekomen, welke de deswegens *algemeen bestaande zwarigheden* grootendeels kan wegnemen (...)". Achteraf heeft men allerlei verklaringen voor de rasse afschaffing geprobeerd te vinden, die er eigenlijk allemaal op neer kwamen dat de (Franse) jury niet paste in de Nederlandse rechtscultuur en zeker niet in de Nederlandse volksaard, en werd beschouwd als een instituut dat door de bezetter aan ons was opgedrongen en waar men zo snel mogelijk van af moest zien te komen.[7]

Het afschaffen van de jury heeft ongemerkt de weg naar het stelsel van strikte gebondenheid aan de telastelegging vrijgemaakt. Het afschaffen van de jury was waarschijnlijk niet de oorzaak van, maar wel een *conditio sine qua non* voor, het grondslagstelsel.

2. *Het wetboek van strafvordering van 1838*

2.1 *Inleiding*

Tot 1838 werd in ons land recht gesproken onder de vigeur van de Code d'Instruction Criminelle (C.d'.I.C.). Het nieuwe wetboek bracht een aantal marginale veranderingen maar was nog duidelijk op de Franse leest geschoeid.[8] Het belangrijkste verschil vormden de regels van bewijsrecht (titel XXII): Deze kwamen in de C.d'.I.C. niet voor.

---

7. Zie o.a. J.A. van Hamel, "Verdient het aanbeveling, het leekenelement aan de rechtspraak (strafproces, burgerlijk proces, administratief proces) te doen deelnemen?", Praeadvies N.J.V., *Handelingen N.J.V.* 1908, p. 40; J.A. Levy, idem, p. 361; W. Modderman, *De wettelijke bewijsleer in strafzaken*, Utrecht, 1867, p. 153; G. Bossers, a.w., p. 92-95, geeft een overzicht van de verschillende verklaringen voor het snelle afschaffen van de juryrechtspraak in Nederland.

8. Voor de tekst van de afzonderlijke bepalingen heb ik gebruik gemaakt van: A. Oudeman, *De Nederlandse Wetboeken*, benevens de grondwet en eenige andere wetten, besluiten en reglementen, met opgave der schrijvers, welke over deze gehandeld hebben, en met aanduiding van de tot ieder artikel betrekkelijke nederlandsche en fransche wetsbepalingen, voorzien van een beredeneerd alphabetisch register, Groningen, 1845.

Blijkens de Memorie van Toelichting (MvT)[9] was het grondbeginsel van het ontwerp Wetboek van Strafvordering "om behoudens eene onvertogene, krachtige en zorgvuldige bedeeling des regts in strafzaken, de individuele vrijheid der ingezetenen te beschermen, alle willekeurige handelingen te keer te gaan; alle overijling, zoo in den aanleg als in de voortzetting der regtspleging, te voorkomen, en, in één woord, te zorgen dat, ofschoon wel een schuldige zijne verdiende straf niet ligt zoude kunnen ontgaan, nogtans, naar alle menschelijke berekening, de onschuldige nimmer zoude behoeven beducht te zijn, een slachtoffer te zullen worden van dwaling, waarin de regter ligtelijk kan vervallen, indien de wetgever hem niet aan stellige en wel doordachte regels bindt, zoowel in den aanleg, als in de vervolging en beoordeeling der strafzaken". Hoewel het hier niet met zoveel woorden wordt gezegd, past het grondslagstelsel in deze doelstelling.

Alvorens te onderzoeken in hoeverre gezegd kan worden dat er sinds 1838 recht werd gesproken op grondslag van de telastelegging, zal ik kort een beschrijving geven van de toenmalige procedure in strafzaken.

2.2 De procedure in strafzaken

De procedure die in strafzaken moest worden gevolgd, verschilde al naar gelang de verdachte werd verdacht van een misdaad (de zwaarste categorie van strafbare feiten), een wanbedrijf of een overtreding (de lichtste categorie). Het provinciaal gerechtshof berechtte de misdaden, maar voor het zover was had de zaak al een lange weg afgelegd.

Rechtsingang en instructie.
Nadat was vastgesteld dat er een misdrijf was gepleegd (corpus delicti[10]), moest er onderzoek worden gedaan naar de schuld van de beklaagde[11]. Dit onderzoek, de gerechtelijke instructie, kon alleen plaatsvinden nadat de raadkamer van de rechtbank, op verzoek van de officier van justitie, een rechtsingang had verleend, te weten, dagvaarding in persoon, bevel van gevangenneming of een bevel van gevangenhouding (art. 88 j• 83). Deze verplichte rechtsingang en instructie

---

9. Stcrt. 1829, n° 252, p. 14.
10. J. de Bosch Kemper, *Het wetboek van Strafvordering naar deszelfs beginselen ontwikkeld*, Amsterdam, 1838-1840, deel II (De Bosch Kemper II), p. 308 en 314 e.v.
11. B. de Bosch Kemper, *De strafvordering in hare hoofdtrekken beschouwd*, Amsterdam, 1865, p. 99-102, was van mening dat het onderscheid dat in het algemeen werd gemaakt tussen voorlopige informatiën en de instructie niet reëel was. Hij meende dat het onderzoek ondeelbaar was, "van het begin tot het einde heeft het eene en dezelfde strekking: het opsporen van alle bewijsmiddelen". Zie ook: M.A. de Savornin Lohman, "Iets over het onderscheid tusschen de voorloopige informatien, en de verdere instructie, volgens het Nederlandsche Wetboek van Strafvordering", *Themis*, 1859, p. 47-67.

betrof alleen misdrijven waarop een lijf- en onterende straf was gesteld en een aantal wanbedrijven (diefstal, oplichting, misbruik van vertrouwen, verwonding, bedelarij en landloperij).[12] In de z.g. correctionele strafzaken waren de rechtsingang en de daarop volgende instructie niet verplicht. De officier van justitie had in die gevallen de keuze tussen het vorderen van rechtsingang en het rechtstreeks dagvaarden (art. 79). Ter zake van overtredingen (policie-overtredingen) was de rechtsingang zelfs uitdrukkelijk uitgesloten (art. 81).

Na afloop van de instructie moest de officier van justitie de stukken en zijn requisitoir aan de rechtbank overleggen (art. 114), waarna de rechtbank daarop een beslissing kon nemen (artt. 115 - 120). Eén van de mogelijke beslissingen die de rechtbank kon nemen was de verwijzing naar de Procureur-Generaal (art. 120).

Dubbele verwijzing.
Alvorens de zaak op de openbare terechtzitting van het provinciale gerechtshof behandeld kon worden, diende de raadkamer van het Hof de zaak naar de terechtzitting te verwijzen[13]. De gronden waaraan de raadkamer diende te toetsen kwamen overeen met die waarop de rechtbank al had beslist. Het moest gaan om een misdrijf waarop een lijf- of onterende straf was gesteld (misdaad) en er moesten voldoende bezwaren tegen de beklaagde bestaan (art. 135).[14] De Bosch Kemper noemt als derde onderzoeksgrond voor het Hof "of, ter zake van *dat feit of die feiten* (curs. J.B.), de beklaagde bij den regtsingang is aangeklaagd".

Het bevel van terechtstelling, zoals deze tweede verwijzing heette, had tot gevolg dat de Procureur-Generaal zo spoedig mogelijk een z.g. akte van beschuldiging moest opmaken (art. 143). Deze akte van beschuldiging vormde vervolgens de grondslag voor het verdere geding en moest derhalve aan de beschuldige worden betekend (art. 145).

De terechtstelling.
Een consequentie van de akte van beschuldiging was dat de verdachte niet langer beklaagde werd genoemd, maar vanaf dat moment beschuldigde kwam te heten. Een ander gevolg was dat de beschuldigde een dagvaarding om op de terechtzitting te verschijnen kon verwachten (art. 146).

---

12. Rechtsingang was bovendien verplicht ter zake van wanbedrijven door kantonrechters, rechters en ambtenaren van het openbaar ministerie gepleegd (art. 80 Sv).
13. A. de Pinto, *Handleiding tot het Wetboek van Strafvordering*, 2e druk door A.A. de Pinto, Zwolle 1882, p. 205-209, had kritiek op de tijdrovende en kostbare dubbele verwijzing en stelde voor in plaats daarvan een gewoon rechtsmiddel open te stellen tegen de beschikking van de rechtbank.
14. De Bosch Kemper II, p. 296-297.

Het onderzoek ter terechtzitting van het Hof begon met het vragen naar de personalia door de president en de mededeling aan de beschuldigde oplettend te zijn (art. 173).

Vervolgens las de griffier het gewijsde van de raadkamer van het Hof, waarbij de terechtstelling was bevolen, en de akte van beschuldiging voor, waarna de Procureur-Generaal in de gelegenheid werd gesteld de beschuldiging te ontwikkelen en voor te dragen (art. 174). Dan volgden een eventueel getuige(n)-verhoor en de ondervraging van de beschuldigde (art. 198). Daarna was het woord aan de Procureur-Generaal voor het requisitoir, en volgden het pleidooi, het eventuele antwoord daarop van de Procureur-Generaal en het laatste woord van de beschuldigde en de raadsman (art. 202). Tenslotte werd het onderzoek door de president gesloten (art. 204).

De raadpleging.
Na de sluiting van het onderzoek ter terechtzitting trok het Hof zich terug in raadkamer en ging tot de "raadpleging" over (art. 204). Het Hof beraadslaagde "naar aanleiding van de akte van beschuldiging en van hetgeen uit het onderzoek op de teregtzitting is gebleken" over "het bewezene of niet bewezene der daadzaken, over derzelver qualificatie, over het bewezene der schuld van de beschuldigde aan de daadzaken, en laatstelijk over de toepassing der straf, bij de wet bepaald" (art. 206). Uiteindelijk volgde dan de uitspraak.

Correctionnele zaken en overtredingen van policie.
Het rechtsgeding in correctionele zaken (titel VI) en wegens overtredingen (titel VII) week in zoverre van het bovenomschrevene af, dat er in deze zaken geen sprake was van een verplichte rechtsingang gevolgd door een gerechtelijke instructie.[15] Dat betekende logischerwijs dat de akte van beschuldiging achterwege bleef (art. 227 sub 2), zodat deze niet de grondslag voor de beraadslaging kon vormen.

Correctionele zaken en overtredingen werden aanhangig gemaakt door een dagvaarding (art. 222 resp. 252). Dat de rechter moest beraadslagen op grondslag van de dagvaarding stond niet met zoveel woorden in de wet. Hieronder zal echter blijken dat juist de dagvaarding de rechter bond.

2.3 De gebondenheid aan de telastelegging: wettelijke bepalingen

Het Wetboek van Strafvordering geeft niet direkt aanleiding te veronderstellen dat er van een strikte gebondenheid van de rechter aan de telastelegging sprake was. Daar staat tegenover dat het ook niet waarschijnlijk is dat de rechter zich in het geheel niets van de telastelegging behoefde aan te trekken. Men kan in de

15. Andere verschillen: zie artt. 227 e.v. en 253 e.v. Sv.

wettelijke bepalingen in ieder geval de grondslagfunctie van de telastelegging herkennen:

De aard van de rechtsingang
Wanneer de officier van justitie meende over voldoende aanwijzingen te beschikken dat er een *bepaald* misdrijf was gepleegd door een bepaalde persoon, dan kon hij de rechtbank verzoeken de dagvaarding, de gevangenneming of de gevangenhouding te bevelen (art. 83). De beschikking van de rechtbank bepaalde vervolgens het onderwerp van het onderzoek tijdens de instructie. Dit laatste volgt met name uit de artikelen 94 en 95 Sv. Artikel 94 schreef uitdrukkelijk en op straffe van nietigheid voor aan welke eisen de bevelen moesten voldoen. Met name moest het feit "er hoofdzakelijk in worden uitgedrukt" en moest de strafbepaling worden vermeld. De beschikking (dat wil zeggen het bevel) moest bovendien worden betekend (art. 95). Wanneer dat niet gebeurde kon de R-C, op vordering van de beklaagde de nietigheid uitspreken. Het beginsel dat achter deze voorschriften lag laat zich raden. De beklaagde moest kunnen weten waartegen hij zich had te verdedigen. Het ligt derhalve voor de hand dat de rechtbank vervolgens niet de vrijheid had voor een ander feit de terechtstelling te bevelen. De woorden "indien eindelijk de regtbank bevindt, dat tegen *het misdrijf* (curs. J.B.)[16] eene lijf- of onteerende straf is bedreigd" van artikel 120 Sv lijken dit te bevestigen.

De beraadslaging naar aanleiding van de akte van beschuldiging
De Procureur-Generaal was verplicht een akte van beschuldiging op te maken indien het Hof de terechtstelling had bevolen (art. 143). Het arrest van het Hof en de akte van beschuldiging moesten, op straffe van nietigheid, aan de beschuldigde worden betekend (art. 145). De beschuldigde kon zich bij zijn verdediging richten op deze stukken en mocht er vanuit gaan dat hij zich had te verdedigen tegen de feiten die hierin werden vermeld. Wanneer op de terechtzitting strafverzwarende omstandigheden bleken, dan mocht het Hof daarmee alleen rekening houden voorzover de beschuldigde door de Procureur-Generaal daarover was geïnformeerd (art. 203). Ook dit voorschrift was voorgeschreven op straffe van nietigheid, hetgeen een indicatie is van het belang dat de wetgever hechtte aan een goede informatieverstrekking aan de beschuldigde in verband met zijn verdedigingsrecht.

Artikel 206 Sv was in dit verband nog stelliger geformuleerd dan artikel 203 Sv. De rechter mocht alleen beraadslagen naar aanleiding van feiten en omstandigheden die de beschuldigde bekend waren (uit de akte van beschuldiging of omdat ze op de terechtzitting waren gebleken). Met name dit artikel zou een indicatie kunnen zijn voor het bestaan van een grondslagstelsel.[17] Hieronder zal

16. De Bosch Kemper II, p. 297, verstaat onder "het misdrijf" (in artikel 135 Sv): het strafbare feit waarover het onderzoek loopt.
17. Vgl. de huidige artikelen 348 en 350 Sv.

worden bekeken of en in hoeverre dit vermoeden aan de hand van de gepubliceerde rechtspraak kan worden hard gemaakt.

2.4 De gebondenheid aan de telastelegging: rechtspraak

2.4.1 De akte van beschuldiging

De akte van beschuldiging behoorde een onpartijdig overzicht van de instructie te geven[18], wat inhield dat alle feiten en omstandigheden die bekend waren geworden, zowel ten nadele als ten voordele van de beschuldigde, er in vermeld dienden te worden. Zij kon op deze wijze de rechter een duidelijk beeld van de zaak geven[19] en bovendien wist de beschuldigde waarop hij zich bij zijn verdediging diende te richten.

Inhoud.
Hoewel artikel 144 Sv niet was voorgeschreven op straffe van nietigheid, werd de akte van beschuldiging die niet aan de eisen van dit artikel voldeed nietig verklaard.[20] De Hoge Raad verlangde een genoegzame aanduiding van het feit. Gezien de *vorm* en het *karakter* van de akte van beschuldiging was normaal gesproken aan deze voorwaarde voldaan. De breedvoerige uiteenzetting van het materiële feit in het lichaam van de akte en de weergave van al hetgeen verder ten aanzien van het gebeurde tijdens de instructie was gebleken, volstond.[21] Het niet vermelden van alle omstandigheden (of een onjuiste vermelding van enkele omstandigheden) had niet zonder meer de nietigheid van de akte van beschuldiging tot gevolg, zolang maar niet bleek dat de verdediging in haar recht tekort werd gedaan.[22]

De akte van beschuldiging bevatte niet alleen een beschrijving van het materiële feit, maar met name het verzamelde materiaal, zoals verklaringen van getuigen en deskundigen.[23,24] Dit was tamelijk omslachtig en werd door velen als

---

18. De Bosch Kemper II, p. 315.
19. W.G.F.A. van Sorgen, *De akten van beschuldiging en dagvaardingen in strafzaken*, diss. Utrecht, 1869, p. 74.
20. HR 17 april 1867, W n° 2908. Vgl. De Bosch Kemper II, p. 320. Van Sorgen, a.w., p. 98, beschouwde het niet voorschrijven op straffe van nietigheid als een omissie van de wetgever.
21. Hof Noord-Holland 8 mei 1860, W n° 2219.
22. HR 24 juli 1849, W n° 1062.
23. Van Sorgen, a.w., p. 77. De Bosch Kemper II, p. 315, wijst er met nadruk op dat de akte slechts daadzaken mocht bevatten en geen redeneringen over de bewijskracht van de daadzaken.
24. Een voorbeeld van een uitgebreide akte van beschuldiging is te vinden in W n° 1290. Het betrof hier een moord in de Kalfjeslaan te Nieuwer-Amstel. Zie ook: W n° 397 (vergiftiging) en W n° 2028 (moedwilligen doodslag).

volstrekt overbodig ervaren[25], aangezien vervolgens de meeste belangstelling uitging naar het zogenaamde "résumé" in het slot van de akte. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het grootste deel van de rechtspraak over de akte van beschuldiging juist dit laatste gedeelte van de akte betrof. De belangrijkste vragen die aan de Hoge Raad werden voorgelegd betroffen de inhoud van het résumé: Moet het slot van de akte ook de tijd, de plaats en de omstandigheden van het geval bevatten?[26] Kan de Procureur-Generaal volstaan met een kwalificatie in het résumé? Is de Procureur-Generaal vrij een andere kwalificatie te geven dan uit het arrest van terechtstelling blijkt?

Terwijl De Bosch Kemper nog, onder verwijzing naar het arrest van de Hoge Raad van 27 juli 1839[27] meende dat het louter vermelden van de kwalificatie in het résumé niet voldoende was[28], bleek dat de Hoge Raad in dergelijke gevallen de akte van beschuldiging in stand liet. Er valt bijvoorbeeld te wijzen op het hierboven reeds genoemde geval van de *moord in de Kalfjeslaan*. In deze zaak werd de akte van beschuldiging besloten met de volgende samenvatting (in wezen niet meer dan een kwalificatie): "En wordt mitsdien Jan Slotboom, eigenlijk genaamd Johan Heinrich Hermann Schlotbohm, beschuldigd van << *doodslag met voorbedachten rade en verraderlijk begaan*, voorafgegaan of gevolgd door *diefstal op den openbaren weg* en gevolgd door *poging tot diefstal op den openbaren weg*, welke poging, door uiterlijke daden gebleken en tot een begin van uitvoering overgeslagen, niet dan door toevallige en van zijnen wil onafhankelijke omstandigheden hare uitwerking heeft gemist, en zulks *na reeds te voren wegens misdaad tot eene lijf- of onterende straf veroordeeld te zijn geweest* >> ".[29]
In een aantal gevallen wijdde de Hoge Raad een overweging aan de kwestie of in het résumé kon worden volstaan met een kwalificatie van het feit.[30] In het arrest van 18 februari 1845[31] overwoog de Hoge Raad bijvoorbeeld: "dat de wetgever geene dubbele of herhaalde vermelding dezer omstandigheden (tijd, plaats, wijze van misdrijf, J.B.) kan gewild hebben en ook stellig niet gewild heeft, en derhalve bij het slot of het resumé der acte van beschuldiging eeniglijk heeft gevorderd de bepaalde vermelding der misdaad, dat is het *species delicti*, waarvan de besch., ten gevolge van het voorstel der feiten, wordt beschuldigd, met bijvoeging van alle die omstandigheden, welke volgens de wet tot verzwaring of tot verligting van straf aanleiding geven". Dat de Hoge Raad met

---

25. O.a. B. de Bosch Kemper, a.w. (1865), p. 173-174; Van Sorgen, a.w., p. 87, lijkt een voorstander van de akte van beschuldiging te zijn.
26. In het arrest van 18 februari 1845, W n° 604 heeft de Hoge Raad uitgemaakt dat het slot van de akte niet de tijd, plaats en de omstandigheden behoeft te vermelden. Deze gegevens behoren in het "corps" van de akte te worden vermeld. Zie ook: HR 28 juli 1854, W n° 1669.
27. HR 27 juli 1839, W n° 39.
28. De Bosch Kemper II, p. 316. Vgl. HR 9 januari 1844, W n° 473; Hof Noord-Holland 8 mei 1860, W n° 2219.
29. W n° 1290. Het in deze zaak gewezen arrest van de Hoge Raad: 13 april 1852, W n• 1326.
30. Naast de in de tekst genoemde arresten, o.a. HR 28 juli 1854, W n° 1669.
31. HR 18 februari 1845, W n° 604.

het species delicti de kwalificatie op het oog had blijkt uit het vervolg van het arrest, waar de Hoge Raad er impliciet vanuit ging dat een kwalificatie in het slot van de acte van beschuldiging voldoende was. De Hoge Raad bevestigde deze uitleg in zijn arrest van 17 juli 1866[32]: Artikel 144 Sv eist vermelding van het "*species delicti*, zoo als dit bij de strafwet is omschreven, waarvan een beschuldigde, ten gevolge der vooraf gestelde feiten, wordt aangeklaagd".[33] Advocaat-Generaal Karseboom merkte over deze kwestie in zijn conclusie bij dit arrest op dat hij het regelmatiger achtte, dat, naast de kwalificatie, in het résumé ook een korte feitelijke voorstelling van de feiten werd gegeven, maar was van mening dat het arrest om deze reden niet vernietigd kon worden. In 1869 maakte de Hoge Raad aan alle eventueel nog bestaande twijfel een einde door te overwegen: "dat met het woord *misdaad*, in art. 144 voorkomende, moet verstaan worden de regtskundige benaming of de qualificatie van het in het ligchaam der acte van beschuldiging omschreven en ten laste gelegde feit;". En vervolgde: "O. toch, 1•. dat, daar in hetzelfde artikel van *feit* en van *misdaad* wordt gesproken, met het eerste het verhaal der daadzaken en met het tweede de regtskundige qualificatie dier daadzaken moet bedoeld zijn; 2•. dat bij eene andere uitlegging in de acte van beschuldiging, hoezeer dan misschien de tweede keer met korter woorden dan de eerste, tweemalen hetzelfde zoude moeten vermeld worden, hetwelk niet de bedoeling des wetgevers kan geweest zijn, die veeleer moet verondersteld worden, door voor te schrijven de voorstelling der feiten in het ligchaam der acte van beschuldiging, en de qualificatie dier feiten bij het slot, den besch. volkomen in de gelegenheid te hebben willen stellen om zijne verdediging zoowel *in jure* als *in facto* voor te bereiden;".[34]

Gebondenheid van het OM aan het arrest van terechtstelling

Het kwam, zoals hierboven reeds uiteengezet is, niet vaak voor dat de akte van beschuldiging moest worden vernietigd omdat de feitsomschrijving niet aan de eisen van artikel 144 Sv voldeed. Desondanks werd de nietigheid van de akte van beschuldiging regelmatig uitgesproken, aangezien de Hoge Raad verlangde dat (het resumé van) de akte van beschuldiging overeenkomstig (het dictum van) het arrest van terechtstelling werd opgemaakt.

Niet elke afwijking van het arrest van terechtstelling leidde evenwel tot vernietiging van de akte van beschuldiging. Voor de Hoge Raad was doorslaggevend de vraag of er sprake was van een *wezenlijke afwijking* .[35]

---

32. HR 17 juli 1866, W n° 2816.
33. Zie ook HR 29 augustus 1854, W n° 1717.
34. HR 11 mei 1869, W n° 3114.
35. HR 29 november 1853, W n° 1495. Idem: HR 18 juli 1853, W n° 1458 en HR 21 februari 1854, W n° 1652.

Een nadere of uitgebreidere omschrijving van het feit - bijvoorbeeld een meer bepaalde vermelding van de ontvreemde voorwerpen - was toegestaan, zolang het wezen van de zaak niet veranderde.[36]

In het arrest van de Hoge Raad van 28 september 1847[37] was de beklaagde naar de openbare terechtzitting verwezen ter zake van gekwalificeerde diefstal of medeplichtigheid daaraan, terwijl in de akte van beschuldiging alleen de diefstal zelf te laste werd gelegd. Hier was zonder meer sprake van een aanmerkelijke afwijking van het arrest van terechtstelling. De Hoge Raad overwoog echter dat in aanmerking moest worden genomen of de afwijking enig *wezenlijk bezwaar* heeft kunnen opleveren, en stelde vast dat dat i.c. niet het geval was, aangezien de beschuldigde was schuldigverklaard aan de diefstal zelf.

Bovenstaande overziend, kan worden geconcludeerd dat de Procureur-Generaal bij het opmaken van de akte van beschuldiging niet mocht treden buiten de grenzen die de raadkamer door middel van het arrest van terechtstelling had getrokken. Binnen de grenzen van het arrest van terechtstelling waren marginale afwijkingen toegestaan. In het licht hiervan laat zich de overweging van de Hoge Raad in zijn arrest van 4 oktober 1842[38], dat het arrest van verwijzing de *hoofdgrondslag* van de openbare terechtstelling ter zake van een misdaad vormde[39], dan ook verklaren: Met de term 'hoofdgrondslag' is niet bedoeld uit te drukken dat er sprake was van een strikte gebondenheid van de rechter aan het arrest van terechtstelling, maar hij geeft aan dat de Procureur-Generaal bij het opmaken van de akte van beschuldiging min of meer gebonden was aan de grenzen gesteld in dit arrest.

Alternatieve kwalificatie

Het kwam regelmatig voor dat de Procureur-Generaal die de akte van beschuldiging opmaakte meende dat het feitencomplex, waarvan het Hof de terechtstelling had bevolen, anders gekwalificeerd moest worden dan uit het arrest van terechtstelling bleek. De Procureur-Generaal kon in die gevallen een alternatieve kwalificatie in het slot van de akte van beschuldiging opnemen.[40] Dit had op zichzelf weinig gevolgen aangezien het de rechter vrij stond om de bewezen feiten naar eigen inzicht te kwalificeren.[41]

---

36. HR 28 juli 1854, W n° 1669; HR 30 juni 1868, W n° 3029.
37. HR 28 september 1847, W n° 864.
38. HR 4 oktober 1842, W n° 415
39. Vgl. De Bosch Kemper II, p. 315.
40. HR 4 oktober 1842, W n° 415; HR 8 november 1842, W n° 424; HR 6 januari 1846, W n° 688. Anders: Van Sorgen, a.w., p. 83. A. de Pinto, p. 236, achtte een alternatieve kwalificatie, hoewel niet op straffe van nietigheid verboden, strijdig met de letter en de geest van de wet.
41. HR 6 januari 1846, W n° 688.

2.4.2 De dagvaarding

In correctionele zaken werd de zaak altijd aanhangig gemaakt door een dagvaarding. Een eventueel vonnis van verwijzing bond de Officier van Justitie niet, zoals de Procureur-Generaal wel door het arrest van terechtstelling werd gebonden. Het vonnis gaf slechts een aanwijzing en verplichtte de Officier van Justitie niet de dagvaarding geheel overeenkomstig het dictum op te maken.[42] Derhalve stond het de Officier van Justitie vrij om ook andere feiten te vermelden, dan die welke het onderwerp van de instructie waren geweest.[43] Er was slechts één beperking. De Officier van Justitie was wel verplicht in elk geval ter zake van de feiten waarvoor de beklaagde was verwezen, te vervolgen.[44]

Evenals de akte van beschuldiging diende de dagvaarding een omschrijving van het feit te bevatten. Deze feitsomschrijving was aanmerkelijk beknopter dan de uitgebreide weergave van het feit met alle omstandigheden, zoals die in de akte van beschuldiging moest worden opgenomen.

Inhoud.
Artikel 223 Sv schreef voor dat de dagvaarding een opgave van het feit moest bevatten. Uit het feit dat het niet voldoen aan dit voorschrift met nietigheid was bedreigd blijkt al dat het hier in de ogen van de wetgever om een wezenlijk vormvoorschrift ging. Volgens De Pinto werd door deze eis te stellen met het stelsel van overrompeling - uit het oude recht - afgerekend. De wet vorderde, aldus De Pinto, de opgave van het feit "opdat de beklaagde zich daarnaar wel zou kunnen reguleeren, opdat hij wete, waarvan men hem beschuldigt, en opdat hij daardoor in de gelegenheid gesteld worde, zijne verdediging daartegen voor te bereiden."[45] In zijn arrest van 2 januari 1849[46] overwoog de Hoge Raad dat het voorschrift van artikel 223 Sv niet alleen het belang van de verdachte, maar ook het belang van een goede rechtsbedeling diende. Met andere woorden: Ook de rechter kon niet goed zonder een duidelijke feitsomschrijving. Hij moest immers uit de dagvaarding zien op te maken waarover hij recht moest spreken.[47]

De eisen die in de rechtspraak aan de opgave van het feit in de dagvaarding werden gesteld, hingen nauw samen met het doel van die opgave. Er van uitgaande dat het voornaamste doel het informeren van de beklaagde was, ligt het voor de hand dat de eisen met het oog daarop werden geformuleerd. De

---

42. HR 24 mei 1853, W n° 1474; HR 18 september 1867, W n° 2956.
43. De Bosch Kemper III, p. 9. Vgl. HR 21 november 1854, W n° 1677.
44. HR 18 september 1867, W n° 2956.
45. A. de Pinto, p. 409. Zie ook HR 3 juni 1857, W 1876.
46. HR 2 januari 1849, W n° 1024.
47. HR 23 mei 1848, W n° 952; HR 10 december 1850, W n° 1258; HR 26 augustus 1853, W n° 1468.

belangrijkste vereisten waren die van duidelijkheid, begrijpelijkheid en concreetheid van de feitsomschrijving.

Als de beklaagde niet duidelijk te weten kon komen wat hem te laste werd gelegd, kon hij zich niet goed daartegen verdedigen. Voor de Hoge Raad was dat voldoende reden om de dagvaarding dan te vernietigen.[48] Een dagvaarding waarin de aanduiding van de plaats[49] waar het feit was begaan, het tijdstip[50] waarop het feit had plaatsgevonden en/of de omschrijving van de gebeurtenissen[51] ontbrak, voldeed derhalve meestal niet aan de eisen.

Hoewel normaal gesproken niet kon worden volstaan met het opnemen van een kwalificatieve aanduiding in de dagvaarding, was dit soms (aangevuld met een opgave van tijd en plaats) toereikend. Zo was aan iemand telastegelegd "op den 10 Dec. 1861, des voormiddags ten half elf ure, in de zeewering van het Hoogheemraadschap van Delfland, ten westen van de vuurbaken van Scheveningen, diefstal van hout te hebben gepleegd, door middel van met een mes de aldaar ter plaatse aanwezige en hem voor het vervaardigen van eene mand benoodigde teenen van struiken geil (= kruipwilg, *Salix repens,* J.B.) af te snijden".[52] De Hoge Raad overwoog: "dat onder de woorden, welke niet alleen eene qualificatie, maar tevens een feit uitdrukken, het woord *diefstal* behoort, dewijl diefstal, naar het algemeen spraakgebruik, gelijkluidend is met arglistige ontvreemding, en dat bepaaldelijk in deze zaak het woord *diefstal* in de oorspronkelijke acte van dagvaarding, blijkens het geheel verband en den zamenhang der woorden, waardoor het ten laste gelegde feit is omschreven, in de beteekenis van arglistige ontvreemding is gebezigd, zoodat het duidelijk is, dat de gereq. is beklaagd van arglistige ontvreemding van aan hem niet toebehorend hout, en geenszins van beschadiging van duingewassen in de zeewering van Delfland".[53] De telastelegging die een kwalificatieve aanduiding bevatte, voldeed, zoals uit dit voorbeeld mag blijken, aan de eisen die daaraan werden gesteld wanneer deze aanduiding, van zichzelf en in samenhang met de rest van de telastelegging, voldoende feitelijke betekenis had, zodat de beklaagde (of beschuldigde) daaruit kon afleiden waartegen hij zich had te verdedigen. In het gegeven voorbeeld voldeed de aanduiding *diefstal.* Een nadere, feitelijke, omschrijving van de term diefstal werd i.c. niet verlangd. Wanneer de telastelegging slechts had geluid: *op den 10 december 1861 te Delfland diefstal*

---

48. HR 16 december 1846, W n° 798; HR 19 februari 1872, W n° 3437; HR 23 mei 1848, W n° 952; HR 10 december 1850, W n° 1258; HR 26 augustus 1853, W n° 1468.

49. HR 18 juni 1844, W n° 506; HR 16 december 1846, W n° 798; HR 19 februari 1872, W n° 3437.

50. HR 17 juni 1872, W n° 3483.

51. HR 23 mei 1848, W n° 952; HR 10 december 1850, W n° 1258; HR 26 augustus 1853, W n° 1468; HR 2 januari 1849, W n° 1024.

52. HR 14 mei 1862, W n° 2380.

53. Vgl. HR 30 maart 1874, W n° 3721 (diefstal); HR 15 juni 1863, W n° 2499 (zamenscholingen of verzamelingen en beleedigende of nachtelijke burengeruchten); HR 5 december 1865, W n° 2755 (feitelijk en gewelddadig verzet).

van hout te hebben gepleegd, dan zou waarschijnlijk niet aan de eis van een duidelijke feitsomschrijving zijn voldaan.

In de jaren '50 van de vorige eeuw eiste de Hoge Raad dat in de dagvaarding alle bestanddelen van het delict waren opgenomen. Voor de geldigheid van de dagvaarding was, met andere woorden, vereist dat zij een strafbaar feit bevatte.[54] In 1860 ging de Hoge Raad om en werd deze eis niet langer gesteld.[55]

2.4.3 De gebondenheid van de rechter aan de telastelegging

Fouten en gebreken.[56]
Overal waar wordt gewerkt, worden fouten gemaakt. Dus ook in het rechtsbedrijf. Bij een strikte gebondenheid van de rechter aan de telastelegging, zijn fouten in die telastelegging meestal fataal, tenzij er mogelijkheden bestaan om dergelijke fouten te herstellen.

De wijze waarop de rechter, onder de werking van het Wetboek van Strafvordering van 1838, met fouten en tekortkomingen in de telastelegging omging, zou een indicatie kunnen geven van de toenmalige mate van gebondenheid van de rechter aan de telastelegging.

De meeste (grote) fouten betekenden een tijdelijk of het definitieve einde van de zaak. De ambtenaar van het openbaar ministerie had namelijk niet de mogelijkheid om lopende het onderzoek op de terechtzitting de telastelegging nog te verbeteren en ook de rechter was in belangrijke mate gebonden aan de feitsomschrijving in de akte van beschuldiging of de dagvaarding.

Toch was er onder het Wetboek van Strafvordering van 1838 nog geen sprake van, wat men later zou gaan noemen, de tyrannieke[57] werking van de telastelegging. Natuurlijk bestond er een zekere mate van gebondenheid van de rechter

---

54. HR 27 juni 1854, W n° 1667; HR 30 september 1856, W n° 1895; HR 17 november 1857, W n° 2002; HR 24 mei 1859, W n° 2068.

55. HR 9 oktober 1860, W n° 2212; HR 16 februari 1869, W n° 3090: "O., dat, zoo dikwijls eene dagvaarding een behoorlijk omschreven feit behelst, die acte aan het voorschrift van art. 223 Strafvord. voldoet; en dat mitsdien, wanneer blijkt, dat het te laste gelegde feit bij geene wet is verboden, en dus geen strafbaar feit oplevert, niet de dagvaarding moet worden vernietigd, maar de bekl. van alle regtsvervolging moet worden ontslagen".

56. A.J.M.H. van Baar, Iets over gebreken en leemten in de dagvaarding in strafzaken, diss. UvA, Amsterdam 1890.

57. B.M. Taverne, *De taak van den Strafrechter,* Rede UvA, 25 februari 1918, Zwolle, 1918, p. 31.

aan de telastelegging.[58] Hij behoorde immers te beraadslagen naar aanleiding van de akte van beschuldiging of de dagvaarding. Dit betekende echter niet dat elke (geringe) fout fatale gevolgen moest hebben. De feitsomschrijving in de akte van beschuldiging of de dagvaarding gaf de grens aan waarbuiten de rechter niet mocht treden. Binnen de grenzen bezat hij daarentegen een grote vrijheid om naar eigen inzicht te handelen. Een onjuiste plaatsaanduiding of een verkeerde datum in de telastelegging kon bijvoorbeeld als een kennelijke schrijffout worden aangemerkt.[59]

De akte van beschuldiging gaf de rechter de grootste vrijheid. Dit kwam omdat zij een beschrijving van het materiele feit bevatte. Wanneer iemand verwezen was naar de openbare terechtzitting in verband met poging tot diefstal met geweld, en het feit werd uitgebreid in de akte van beschuldiging omschreven, dan was het niet uitgesloten dat het Hof vrijsprak van de poging tot diefstal met geweld en op grond van dezelfde akte van beschuldiging tot een schuldigverklaring aan geweldpleging kwam.[60]

De alternatieve- en subsidiaire telastelegging.

Omdat eventuele fouten in de telastelegging lopende het onderzoek ter terechtzitting niet meer konden worden hersteld, was het erg belangrijk dat de ambtenaar van het openbaar ministerie bij het opstellen van de akte van beschuldiging of de dagvaarding nauwkeuring te werk ging. Vooral bij het concipiëren van de dagvaarding was exactheid geboden, aangezien de dagvaarding door haar beknoptheid zeer gevoelig was voor de gevolgen van de daarbij gemaakte fouten. Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken dat de officier van justitie zich ging indekken door de keuze tussen verschillende mogelijkheden in de feitelijke toedracht of in de juridische vertaling van de feiten (kwalificatie) aan de rechter te laten. Zo verschenen de 'althansen' in de omschrijving van het feit (een mes *althans* een scherp voorwerp), en ontstonden de alternatieve- (diefstal *of* heling) en de subsidiaire telastelegging (*primair* moord, *subsidiair* doodslag, *meer subsidiair* zware mishandeling met de dood tot gevolg.).

De Hoge Raad achtte deze praktijk toelaatbaar.[61] In zijn arrest van 28 oktober 1878[62] overwoog de Hoge Raad dat "bij de introductieve dagvaarding aan den req., onder anderen, is ten laste gelegd: dat hij als koopman niet het door de wet gevorderde dagboek, althans niet in den daarbij voorgeschreven vorm, heeft

---

58. Vgl. De Bosch Kemper II, p. 531: "Geen beschuldigde moet kunnen veroordeeld worden, dan ter zake van feiten, welke hem zijn te laste gelegd, en tegen welke hij zich heeft kunnen verdedigen."

59. HR 1 juni 1847, W n° 845.

60. HR 19 juni 1849, W n° 1048.

61. HR 11 november 1856, W n° 1918; HR 18 juli 1859,W n° 2084; HR 1 april 1863,W n° 2473.

62. HR 28 oktober 1878,W n° 4319.

gehouden. Dat die dagvaarding behelst eene opgave van het feit en mitsdien volkomen voldoet aan het voorschrift van art. 223 Strafvord., en al ware hier eene alternatieve ten laste legging, zulks bij geene wetsbepaling is verboden".

Artikel 203 Strafvordering. [63]
De mogelijkheid van artikel 203 Strafvordering, vormde een belangrijke inbreuk op het eventuele grondslagstelsel. Aanvankelijk ging de Hoge Raad er vanuit dat dit artikel niet op correctionele zaken van toepassing was, aangezien bij correctionele zaken geen akte van beschuldiging werd opgemaakt.[64] Echter, al bij zijn arrest van 29 augustus 1843 overwoog de Hoge Raad "dat, vermits ten correctionnele de dagvaarding de acte van beschuldiging vervangt en art. 203 bij art. 227 ook op de behandeling van correctionnele zaken is toepasselijk verklaard, daaruit volgt, dat ook ten correctionnele, indien bij het onderzoek de afgelegde getuigenissen of andere bewijsmiddelen hebben geloopen over omstandigheden, niet in de dagvaarding vermeld en die volgens de wet tot verzwaring van straf zouden kunnen aanleiding geven, aan het Openb. Min., op straffe der nietigheid, in art. 203, al. 2 bedreigd, de verplichting is opgelegd om den bekl. daarop opmerkzaam te maken".[65] Sedertdien was het vaste rechtspraak dat artikel 203 Strafvordering (via art. 227 Sv) ook in correctionele zaken van toepassing was.[66]

Een ander punt dat aanvankelijk voor enige onduidelijkheid zorgde, betrof de vraag naar de toepasselijkheid van artikel 203 in hoger beroep. Ook dit werd in eerste instantie door de Hoge Raad afgewezen[67], maar enige tijd later door datzelfde rechtscollege aanvaard.[68] Er was evenwel een belangrijke uitzondering: In die gevallen waarin de beklaagde in eerste aanleg opmerkzaam was gemaakt op een strafverzwarende omstandigheid, moest de rechter in hoger beroep ook daarover beraadslagen, zonder dat het nogmaals vereist was de beklaagde op die omstandigheid opmerkzaam werd gemaakt.[69]

Aangezien artikel 203 Strafvordering sprak over omstandigheden die niet in het *slot* van de akte van beschuldiging waren vermeld, was dit voorschrift ook

---

63. Art. 203: "Indien, bij het onderzoek de afgelegde getuigenissen of andere bewijsmiddelen hadden geloopen over omstandigheden, welke niet bij het slot van de akte van beschuldiging waren vermeld, en die, volgens de wet tot verzwaring van de straf zouden kunnen aanleiding geven, zal de procureur-generaal den beschuldigde daarop opmerkzaam maken, en hem alzoo in de gelegenheid stellen zich deswege uit te laten."
64. HR 23 maart 1841, W n° 178.
65. HR 29 augustus 1843, W n° 449.
66. Zie voor een overzicht: D. Léon, *De regtspraak van den Hoogen Raad*, 2e druk, A. Teixeira de Mattos, 's-Gravenhage, 1876, aant. 2 bij art. 203 Sv.
67. HR 4 februari 1845, W n° 619.
68. HR 24 mei 1853, W n° 1498; HR 24 april 1855, W n° 1640.
69. HR 19 december 1871, W n° 3422.

van toepassing op die verzwarende omstandigheden, die, hoewel in het corps van de akte vermeld, niet in het slot waren opgenomen.[70]

Het stond de rechter vrij aan de telastegelegde feiten een andere, eventueel zwaardere, kwalificatie te geven dan die welke in het slot van de akte van beschuldiging of in de dagvaarding was gegeven. Wanneer de rechter meende de feiten te moeten kwalificeren als moord in plaats van doodslag of als diefstal in plaats van oplichting, dan kon hij dat doen. Artikel 203 Strafvordering legde hem daarbij geen beperkingen op. Wanneer echter op de zitting bleek dat iemand die beschuldigd werd van doodslag, met voorbedachte rade had gehandeld, dan was er wel sprake van een strafverzwarende omstandigheid waarop het Openbaar Ministerie de beschuldigde opmerkzaam diende te maken.

Beraadslaging.
Het Hof beraadslaagde, zoals uit artikel 206 blijkt, achtereenvolgens over:
- "het bewezene of niet bewezene der daadzaken";
- "derzelver qualificatie";
- "het bewezene der schuld" en
- "de toepassing der straf bij de wet bepaald".

Artikel 206 Strafvordering verplichtte het Hof bij de beraadslaging de akte van beschuldiging als uitgangspunt te nemen. In artikel 227 Strafvordering werd dit voorschrift van overeenkomstige toepassing verklaard in correctionele zaken, waarbij dan de dagvaarding de basis voor de beraadslaging vormde. In het onderstaande zal de vraag centraal staan in hoeverre de rechter de vrijheid bezat om te beraadslagen naar aanleiding van feiten of omstandigheden die niet in de akte van beschuldiging c.q. de dagvaarding werden genoemd, of om niet te beraadslagen over feiten of omstandigheden die daarin wel waren opgenomen.

Bewezenverklaring.
Bij de vraag naar de bewezenverklaring was de rechter in beginsel gebonden aan de feiten en omstandigheden, zoals die waren telastegelegd.[71] Hij mocht geen andere of zwaardere feiten bewezen verklaren dan die welke uit de telastelegging bleken. In beginsel kon dan ook niemand worden veroordeeld voor feiten die niet uitdrukkelijk aan hem of haar waren telastegelegd. Illustratief is het volgende geval[72]:

Op 23 augustus 1845 weigerde M. met de commissaris van politie mee te gaan naar het politiebureau. In plaats daarvan had hij zich naar de bovenste verdieping van een woning begeven en zich daar verschanst voor de hem achtervolgende politie-bedienden. Hij had daartoe het zolderluik dichtgegooid en met stukken hout de toegang belet. Toen de politie-bedienden het luik probeerden te openen,

70. HR 26 april 1870, W n° 3216.
71. De Bosch Kemper II, p. 546-548; A. de Pinto, p. 366-367.
72. HR 28 januari 1846, W n° 693.

had hij zware stukken hout naar beneden gegooid, zonder overigens een van de dienders te raken. Bovendien had hij daarbij gedreigd hen dood te zullen gooien.

De zaak tegen M. werd bij bevelschrift van de raadkamer van de Zwolse rechtbank verwezen naar de P-G bij het Provinciaal Gerechtshof van Overijssel, in verband met: 1•. "moedwillig toebrengen van slagen en mishandelingen waardoor geene ziekte of beletsel van te werken is veroorzaakt"; 2•. "het toebrengen van een slag aan de commissaris van politie der stad Zwolle, in of ter gelegenheid van de waarneming zijner bediening, hetgeen bloedstorting had te weeg gebragt"; 3•. "feitelijke en gewelddadige wederstand tegen politiebedienden".

De raadkamer van het Hof verwees de zaak naar de openbare terechtzitting. Uit het slot van de akte van beschuldiging bleek dat M. (slechts) werd beschuldigd van wederspannigheid (rebellie). Om de een of andere reden kon de wederspannigheid niet bewezen worden, zodat M. daarvan werd vrijgesproken. Het Hof veroordeelde M. vervolgens voor belediging.

De Hoge Raad casseerde, daarbij overwegende: "dat dit geheel verschillende wanbedrijven zijn en dat het laatste niet in het eerste opgesloten ligt; dat toch de regter, volgens art. 206 Strafvord., de bewezene daadzaken moet qualificeren, doch dat zulks alleen betreft de daadzaken, vermeld in de acte van beschuldiging, welke het uitvloeisel is van het arrest van verwijzing, en dat hij, zoo als in casu, deze daadzaken, die den eigenlijken grond der beschuldiging uitmaakten, voor onbewezen houdende, en uit dien hoofde den beschuldigde vrijsprekende, niet bevoegd is om op bij-omstandigheden of daadzaken, die eerst ter teregtzitting gebleken zijn, eene veroordeeling te gronden, ter zake van een ander misdrijf, dan waarvoor de beschuldigde zich voor den regter te verantwoorden heeft".

De woorden "naar aanleiding (...) van hetgeen uit het onderzoek op de teregtzitting is gebleken" in artikel 206 Sv, gaven, zoals uit de bovenstaande overweging blijkt, de rechter niet de mogelijkheid om los van hetgeen was telastegelegd, feiten bewezen te verklaren die tijdens het onderzoek op de terechtzitting waren gebleken. De betekenis van deze woorden was veeleer een beperkende, zoals ook blijkt uit de volgende overweging van de Hoge Raad:

"O., dat, wel is waar, ingevolge art. 206, in verband met art. 227 Strafvord., de regter ten correctionnele beraadslagen moet naar aanleiding der dagvaarding *en* van hetgeen uit het onderzoek op de teregtzitting is gebleken, maar dat dit laatste meer van beperkenden dan van uitbreidenden aard is, en beteekent, dat de regter zich bepalen moet tot hetgeen aldaar en niet van elders gebleken is, terwijl dit voorschrift ondergeschikt blijft aan het vooropstaande: *naar aanleiding* (dat is, binnen de termen) der dagvaarding, gelijk zulks ten duidelijkste blijkt uit de bepalingen van het zoo even vermeld art. 203 en andere".[73] De voorwaarden die de wet in artikel 206 stelde waren, anders gezegd, cumulatief. Zij legden de

73. HR 15 december 1868, W n° 3075.

vrijheid van de rechter aan banden, en behoedden zodoende de beschuldigde (of de beklaagde) voor rechterlijke willekeur. Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken dat de Hoge Raad aan deze eisen in beginsel strikt de hand hield.

Hoewel de Hoge Raad tamelijk streng was, was niet elk verschil tussen telastelegging en bewezenverklaring ontoelaatbaar. Kleine afwijkingen waren mogelijk, zolang de beschuldigde of beklaagde niet geacht kon worden te zijn veroordeeld voor een ander feit dan waarvoor hij terecht stond[74]. Op deze wijze konden eventuele fouten en gebreken in de telastelegging tot op zekere hoogte worden hersteld:

- Een onjuiste datum in de telastelegging werd opgevat als een kennelijke schrijffout en kwam verbeterd in de bewezenverklaring terecht. De Hoge Raad overwoog daarbij "dat zoowel de instructie als de beschuldiging, verdediging en veroordeling betrekking heeft gehad op hetzelfde feit, namelijk het jagen met windhonden op gronden van een ander, zonder diens toestemming, gepleegd op den 9 Oct. 1854 (Er was telastegelegd het jagen op 11 oktober, J.B.)".[75]
- De Hoge Raad ging met een andere plaatsaanduiding akkoord, aangezien daardoor de aard van het feit niet veranderde.[76]
- Iemand die in het slot van de akte van beschuldiging was beschuldigd van het "moedwillig toebrengen van een schop", werd schuldig verklaard aan het "tegen de grond werpen". De Hoge Raad stond deze gang van zaken toe, daarbij overwegende "dat de regter niet bepaaldelijk gehouden was aan de omschrijving van het feit, in dier voege als dezelve bij het slot der acte van beschuldiging voorkwam, maar naar aanleiding der geheele acte van beschuldiging heeft mogen beraadslagen en beslissen over het bewezene of niet bewezene der aan den req. te laste gelegde daadzaken (...)".[77]
- Het Hof had niet mogen volstaan met het vaststellen dat de telastegelegde diefstal niet te bewijzen was, maar was bovendien verplicht te onderzoeken of de beklaagde een strafbare poging tot diefstal had gepleegd: "(...) in de aanklagt van misdrijf van zelf ligt opgesloten de telastelegging der handelingen, die slechts het bewijs opleveren van strafbare poging daartoe; dat immers is eene, naar mate der bijkomende omstandigheden, voor eene verschillende beantwoording vatbare, regtsvraag, of hetzelfde feit behoort te worden gequalificeerd als het geheel voltooide misdrijf, dan wel als eene strafbare poging daartoe".[78]

---

74. HR 24 maart 1857, W n° 1840. Vgl. HR 13 oktober 1847, W n° 878; HR 5 mei 1851, W n° 1298; HR 3 april 1855, W n° 1774; HR 8 oktober 1862, W n° 2425.
75. HR 27 juli 1855, W n° 1785.
76. HR 26 mei 1874, W n° 3737; HR 4 maart 1845, W n° 625.
77. HR 28 november 1843, W n° 564.
78. HR 19 juli 1855, W n° 1783. Kennelijk anders: HR 13 januari 1879, W n° 4341.

- Wanneer doleus delict was telastegelegd, kon een culpose variant bewezen worden verklaard. Zo werd een vrouw aan wie kindermoord was telastegelegd veroordeeld wegens dood door schuld[79] en een landbouwer die beschuldigd werd van mishandeling wegens lichamelijk letsel door schuld.[80] Deze en andere voorbeelden zullen hieronder (kwalificatie) besproken worden, aangezien in de visie van de Hoge Raad voor hetzelfde feit was veroordeeld en slechts de kwalificatie verschilde.
- Het kwam voor dat uit de telastelegging een bestanddeel van het delict ontbrak. Hoewel dit normaal gesproken moest leiden tot een ontslag van alle rechtsvervolging, accepteerde de Hoge Raad in tenminste één geval een aanvulling van de bewezenverklaring met het desbetreffende bestanddeel:

Mej. M. Derks, een dienstmeid uit Lienden, had op 26 juli 1872 over de uiterwaarden bij Niftrik gelopen. Een veldwachter had dat gezien en daarvan proces-verbaal opgemaakt. De uiterwaarden waren op 26 juli met gras bedekt en behoorden toe aan de gemeente Wijchen en Niftrik. Bovendien bezat de dienstmeid geen vergunning of was zij anderszins gerechtigd om daar op dat moment te lopen.

Zij moest voorkomen en aan haar werd telastegelegd het "op den 26 Julij 1872 loopen over de uiterwaarden te Niftrik, en aan die gemeente toebehoorende, zonder eenig regt of vergunning daartoe te bezitten".[81] De kantonrechter te Wijchen verklaarde het telastegelegde bewezen, maar kwam tot een ontslag van alle rechtsvervolging, "op grond, dat het feit, zoo als het bij dagvaarding is ten laste gelegd, bij geene wet of verordening strafbaar is gesteld, vermits een uiterwaard niet per se is een in den oogst staande, bezaaide of toegemaakte grond, en alleen het gaan over dergelijke, aan anderen toebehorende, gronden strafbaar is". In zijn conclusie voor het arrest van de Hoge Raad stelde A-G Polis vast dat de beslissing van de kantonrechter geheel paste in de rechtspraak van de Hoge Raad. Hij concludeerde dan ook tot verwerping van het beroep.

De Hoge Raad casseerde daarentegen. Daarbij overwegende "dat op het feit, zoo het naar aanleiding van de dagvaarding, en van hetgeen uit het onderzoek ter teregtzitting is gebleken, als bewezen is aangenomen, art. 475, begin en n• 9, Strafrecht is toepasselijk, omdat land, met gras bezet, moet gerekend worden met rijpe of rijpende vruchten te zijn bezet".[82] Het bijzondere aan deze overweging was dat zij een bestanddeel toevoegde aan de telastelegging; "met gras bezet" kwam namelijk niet in de telastelegging voor.

---

79. HR 4 december 1855, W n° 1825.
80. HR 22 november 1859, W n° 2122.
81. Artikel 475 Sr verbood het gaan over de grond van een ander, in de periode dat de grond bezet was met rijpe of rijpende vruchten, voorzover men daartoe niet gerechtigd was.
82. HR 18 november 1872, W n° 3538.

In strafrechtelijk Nederland werd dit laatste arrest niet onverdeeld positief ontvangen. De Savornin Lohman[83] gaf bijvoorbeeld scherpe kritiek. Hij vroeg zich onder andere af wat de functie nog was van artikel 203 Strafvordering wanneer de rechter de telastelegging kon aanvullen naar aanleiding van het onderzoek ter terechtzitting. Daarnaast wees hij er op - door zich af te vragen waartoe de dagvaarding zelf nog diende, wanneer de rechter acht mocht slaan op alles wat uit het onderzoek ter terechtzitting bleek - dat de dagvaarding als gevolg van dit arrest veel aan betekenis inboette. Zijn conclusie was dat het arrest in strijd was met de wet en met "beginselen van elke goede strafvordering"[84]
Van Riemsdijk[85] deelde deze kritiek, maar meende, anders dan De Savornin Lohman die had gepleit voor een terugkeer naar de oude, striktere, rechtspraak van de Hoge Raad, dat in het vervolg in dergelijke gevallen de nietigheid van de dagvaarding moest worden uitgesproken, omdat, in zijn visie, het feit in de dagvaarding zo moest zijn omschreven dat de rechter kon beoordelen of dit feit al dan niet strafbaar was. De rechter diende, volgens Van Riemsdijk, als volgt te redeneren: "ik kan onmogelijk beslissen, of de uiterwaard al of niet met gras was bezet, de dagvaarding laat het in het midden, en nu mag ik daarnaar niet onderzoeken; de schuld ligt echter niet aan mij noch aan de wet, maar aan de dagvaarding, waarin het feit niet behoorlijk omschreven is; ik verklaar dus die dagvaarding nietig, dan kan de zaak op nieuw aangebracht en in de dagvaarding vermeld worden, dat de uiterwaard met gras was bezet". Een originele gedachte, die overigens niet is aangeslagen.

Het kwam voor dat in de akte van beschuldiging of de dagvaarding meerdere feiten waren opgenomen. De rechter kon in een dergelijk geval niet slechts uitspraak doen over één van de telastegelegde feiten. Hij diende te beraadslagen over de *gehele* telastelegging.[86] Dit betekende overigens niet dat de rechter zich over alle mogelijke omstandigheden diende uit te laten. Ten aanzien van de in de telastelegging opgenomen, of naar aanleiding van het onderzoek ter terechtzitting gebleken, bijkomende omstandigheden, ontbrak deze verplichting.[87] Wanneer een bijkomende omstandigheid niet bewezen kon worden, kon desondanks een veroordeling volgen.[88]

---

83. A.F. de Savornin Lohman, Vereischten eener dagvaarding, W n° 3541.
84. Het is aardig om te zien dat "de beginselen van elke goede strafvordering", die de laatste jaren in het middelpunt van de belangstelling staan (vgl. de beginselen van een goede procesorde), kennelijk ook al in de vorige eeuw - onder de vigeur van het oude wetboek - een zekere rol speelden.
85. L.J. van Riemsdijk, Vereischten eener dagvaarding, W n° 3556.
86. HR 2 juni 1844, W n° 578; HR 4 februari 1845, W n° 606; HR 31 oktober 1854, W n° 1591; HR 14 mei 1856, W n° 1872; HR 3 juni 1856, W n° 1879; HR 11 december 1861, W n° 2351.
87. HR 25 februari 1845, W n° 620.
88. HR 29 februari 1848, W n° 971.

Kwalificatie.
Nadat de rechter tot een bewezenverklaring was gekomen, diende hij te beraadslagen over de kwalificatie. In veel gevallen volgde hij de kwalificatie die in het slot van de akte van beschuldiging of in de dagvaarding was gegeven, maar daartoe was hij geenszins verplicht. Het stond de rechtbank vrij de feiten anders te kwalificeren dan de dagvaarding deed[89]. Ook het Hof werd niet gebonden door de kwalificatie in de akte van beschuldiging: "vermits het Hof, gesaissiseerd zijnde van de kennisneming van al de daadzaken in de acte van beschuldiging voorkomende, dienvolgende bevoegd is om te oordeelen of de daaraan gegevene qualificatie *juist* is, en om (daartoe termen vindende) dezelve te veranderen".[90]

Zo werd bijvoorbeeld iemand die was beschuldigd van "gewelddadigheid, gepaard gaande met woordelijke belediging jegens een gerechtsdienaar in de uitoefening van zijn ambtsplicht", schuldigverklaard aan wederspannigheid.[91] In een ander geval werd iemand die was beschuldigd van poging tot diefstal met geweld, schuldigverklaard aan geweldpleging. De Hoge Raad overwoog in dat arrest: "dat geweldpleging alzoo, blijkens het arrest van verwijzing, een der bestanddeelen uitmaakte van het misdrijf, waarvoor de beschuldigde moest te regt staan; dat de feiten, welke het geweld zouden hebben daargesteld, waren omschreven in de acte van beschuldiging, overeenkomstig het voorschrift van art. 144, eerste lid, Strafvord.; dat de beschuldigde alzoo in de gelegenheid is geweest, om zich zoowel ten aanzien der feiten betrekkelijk de geweldpleging als omtrent die betreffende den diefstal, te verdedigen en te verantwoorden; dat eindelijk het Hof de veroordeeling ter zake van het toebrengen van slagen, zonder dat daaruit eenige ziekte of beletsel van persoonlijken arbeid is ontstaan, op geene andere feiten heeft doen rusten dan die aan 's Hofs kennisneming onderworpen waren, en in de acte van beschuldiging vermeld stonden".[92]

Er kan in dit verband ook gewezen worden op het hierboven reeds genoemde arrest van de Hoge Raad van 22 november 1859[93]: J.H. van Beem, landbouwer, wonende te Maurik, werd er van verdacht "zich op den 18 April 1859 te hebben schuldig gemaakt aan *moedwillige mishandeling* van A. van Ewijk uit Ingen, door met *opzet* met zijn wagen, bespannen met een paard, te Zandwijk onder Tiel nabij de Kellensche sluis, tegen zijne met een hond bespannen kar, beladen met winkelwaren, te zijn aangereden, niettegenstaande van Ewijk zijn hond en kar op de berm van den weg had geplaatst en den bekl. dringend had verzocht hem niet ongelukkig te maken, ten gevolge van welk aanrijden van Ewijk door

89. HR 12 mei 1846, W n° 718; HR 1 april 1846, W n° 729; HR 8 december 1846, W n° 856; HR 29 oktober 1850, W n° 1226; HR 7 november 1866, W n° 2865.
90. HR 7 februari 1843, W n° 482. Zie ook: HR 11 november 1845, W n° 684; HR 28 september 1852, W n° 1453; HR 26 april 1870, W n° 3219.
91. HR 21 januari 1845, W n° 598.
92. HR 19 juni 1849, W n° 1048.
93. HR 22 november 1859, W n° 2122.

online publication GROM IX (1992)

het rad van den wagen van Beem aan de dij is verwond geworden, de kar en de hond in de sloot zijn gevallen, de winkelwaren bedorven zijn, de kar defect en de hond onbruikbaar is geworden". Rechtbank en Hof kwamen tot een veroordeling ter zake van "op den 18 April 1859 op den zandweg van Tiel naar Amerongen onder Tiel met zijnen wagen, bespannen met een paard, over dier weg rijdende, door *onoplettendheid en achteloosheid* den eersten getuige A. van Ewijk met het rad van zijnen wagen tegen de dij heeft gereden en daar geraakt". De Hoge Raad overwoog desgevraagd: "dat de req. ter zake van hetzelfde feit is veroordeeld, waarvoor hij te regt stond, te weten: << dat hij, ten tijde en plaatse, bij de dagvaarding vermeld, met zijnen wagen, bespannen met één paard, tegen den persoon van den eersten getuige is aangereden, dezen met het rad of de naaf van den door hem bestuurd wordende wagen heeft geraakt, en daardoor aan dien getuige eene kneuzing heeft toegebragt; >> "

Uit deze overweging mag worden afgeleid dat de Hoge Raad er vanuit ging dat de rechter slechts het feitelijke gebeuren aan zijn beraadslaging ten grondslag moest leggen en dat eventuele kwalificaties, die de officier van justitie door het opnemen van wetstermen aan het telastegelegde had gegeven, de rechter niet bonden. De volgende overwegingen bevestigen dit:

"O., dat, wel is waar, bij dagvaarding was vermeld, dat die handeling door den req. met opzet was gepleegd, en derhalve bij de dagvaarding gedoeld werd op de qualificatie der ten laste gelegde daadzaken, als zullende daarstellen het wanbedrijf van moedwillige verwonding; en dat het Hof, met bevestiging van het vonnis, waarvan hooger beroep, heeft onbewezen verklaard, dat de req. met opzet heeft gehandeld, en, op hierna te melden gronden, de als bewezen aangenomen daadzaken heeft gequalificeerd als daarstellende het wanbedrijf van het, door gebrek aan voorzorg, onwillig toebrengen van eenen stoot;

O. echter, dat hierdoor geene veroordeeling ter zake van een ander feit dan bij dagvaarding was ten laste gelegd, is uitgesproken, vermits, naar het voorschrift van artt. 206 en 211 Strafvord., de regter ook over de qualificatie, niet alleen naar aanleiding der acte van beschuldiging of dagvaarding, maar tevens naar aanleiding van hetgeen uit het onderzoek op de teregtzitting is gebleken, moest beraadslagen en uitspraak doen, en derhalve niet gebonden is aan de qualificatie, bij de dagvaarding beoogd".

De Hoge Raad gaf de officier van justitie hiermee zeer veel ruimte om naar eigen inzicht telaste te leggen. Het opnemen van wetstermen of andere kwalificaties werd uitdrukkelijk niet geëist. De officier van justitie kon in de dagvaarding volstaan met het beschrijven van het feitelijk gebeuren. Dit betekent mijns inziens dat van een grondslagstelsel zoals wij dat tegenwoordig kennen geen sprake kan zijn geweest. Immers, de rechter was niet woordelijk gebonden aan de tekst van de telastelegging, net zo min als de officier van justitie woordelijk gebonden was aan de tekst van de strafbepaling.

Een vrouw die beschuldigd werd van kindermoord kon worden veroordeeld wegens "door onvoorzigtigheid en achteloosheid onwillig begaan van manslag" (dood door schuld). De Hoge Raad overwoog: "nu in casu aan datgeen, wat van

de te last gelegde feiten wettig was bewezen, alleen eene zachtere qualificatie is gegeven dan die, bij het slot der acte van beschuldiging vermeld, de stelling der requirante, dat zij wegens een ander feit zoude zijn veroordeeld, dan waarvoor zij te regt stond, is ongegrond".

De rechter was dan weliswaar niet gebonden aan de in het slot van de akte van beschuldiging of in de dagvaarding opgenomen kwalificatie, dit betekende echter niet dat hij zich in het geheel niets van de telastelegging behoefde aan te trekken. De rechter kon n.l. alleen op basis van die (bewezen) feiten kwalificeren, die in de akte van beschuldiging of in de dagvaarding stonden vermeld.[94] Het stond de rechter, met andere woorden, niet vrij buiten de telastelegging om te kwalificeren. Wanneer bijvoorbeeld iemand was gedagvaard als medepleger van een bepaald misdrijf, dan mocht de rechter het bewezenverklaarde alleen kwalificeren als medeplichtigheid indien de telasteleging daarvoor de ruimte bood.[95]

3 De wijzigingen van 1886

3.1 Inleiding

De vervanging van de Code Pénal (C.P.) door het Wetboek van Strafrecht en de daarmee in verband staande wijzigingen in de Wet op de Rechterlijke Organisatie, maakten het noodzakelijk dat het Wetboek van Strafvordering werd herzien.

Er waren sinds 1838 al meerdere pogingen ondernomen het Wetboek van Strafvordering te vervangen door een nieuw wetboek, echter telkens zonder het gewenste resultaat. Er valt te wijzen op het z.g. ontwerp-Godefroi dat wel tot wet werd verheven[96], maar nooit werd ingevoerd. De herzieningsoperatie van het Wetboek van Strafvordering in 1886 leverde uiteindelijk geen nieuw wetboek op, maar introduceerde wel een aantal ingrijpende verschillen ten opzichte van het oorspronkelijke Wetboek van Strafvordering.[97]

---

94. HR 28 januari 1846, W n° 693; HR 27 juni 1854, W n° 1667.
95. HR 28 januari 1862, W n° 2365; HR 5 april 1875, W n° 3849.
96. Wet van 31 mei 1861, Stb. n° 49.
97. Wet houdende wijzigingen in het Wetboek van Strafvordering, 15 januari 1886, Stb. n° 5. De tekst van het gewijzigde wetboek is bij Besluit van 17 april 1886 in het Staatsblad geplaatst, Stb. n° 80.

3.2 De belangrijkste wijzigingen

Met het Wetboek van Strafrecht kwam het onderscheid tussen misdaden en wanbedrijven te vervallen. Daardoor werden nieuwe regels over de absolute competentie in strafzaken noodzakelijk.

In beginsel werd de rechtbank bevoegd ter zake van misdrijven. In verband met deze gelijke berechting van alle misdrijven was het niet langer wenselijk in het Wetboek van Strafvordering onderscheid te maken in de wijze van aanbrengen van ernstige- en van minder ernstig geachte misdrijven. De akte van beschuldiging werd afgeschaft. De overweging daarbij was dat het nut van de akte van beschuldiging nooit bijzonder was gebleken. Het was een nodeloos overblijfsel van het stelsel van gezworenen. Het grote bezwaar van de akte van beschuldiging was volgens van Hamel de enorme tijdverspilling die zij tot gevolg had. Tijdverspilling voor de A-G die het stuk moest opmaken, voor de beambte die het afschrift had te maken en tijdverspilling voor een ieder die bij de voorlezing ter terechtzitting was betrokken.[98] Wat hier verder ook van zij, er werd gekozen voor de dagvaarding.

Naast de afschaffing van de akte van beschuldiging, waren er een tweetal andere wijzigingen van belang. In de eerste plaats kwam de verplichte instructie te vervallen. Daarnaast werd de z.g. dubbele verwijzing afgeschaft.

Het gevolg van het een en ander was dat de dagvaarding steeds belangrijker werd. Het instituut van de rechtsingang bestond nog wel, maar was niet meer verplicht voorgeschreven. De officier van justitie kon rechtstreeks dagvaarden (art. 81 j• 141 Sv). Hij werd steeds meer de dominus litis. Door deze verschuiving werden de nadelen van het stelsel duidelijker zichtbaar.

Hieronder zal worden stilgestaan bij de gevolgen die de wijzigingen van 1886 hadden voor het grondslagstelsel. Bovendien, en in verband daarmee, zal worden ingegaan op nadelen die voortvloeiden uit het gewijzigde wetboek en die voor een deel al besloten lagen in het oude wetboek.

3.3 Het voorbereidend onderzoek

Aangezien de wijzigingen die op het terrein van het voorbereidend onderzoek werden aangebracht nogal ingrijpend waren, zal ik kort iets zeggen over de hierdoor ontstane nieuwe situatie.

Zodra er een strafbaar feit had plaatsgevonden of het vermoeden bestond dat dat het geval was, kon het opsporingsonderzoek beginnen. Het onderzoek was opgedragen aan de officier van justitie en aan de overige in artikel 8 Sv

---

98. G.A. van Hamel, "Wijzigingen in het wetboek van Strafvordering", *Rechtsgeleerd Magazijn*, 1884, p. 482.

genoemde ambtenaren.[99] Afgezien van het geval van ontdekking op heterdaad, konden in deze fase van het onderzoek geen dwangmiddelen worden toegepast.

Nadat het opsporingsonderzoek was afgerond werden de processen-verbaal enz. bij de Rechter-Commissaris ingediend (art. 53 Sv).[100] De officier van justitie had nu een aantal mogelijkheden. In de eerste plaats kon hij besluiten niet tot strafvervolging over te gaan omdat het een en ander niet aannemelijk was geworden of omdat hij meende dat de vervolging om een reden van maatschappelijk belang niet wenselijk was.[101] Ten tweede had hij de mogelijkheid om *rechtstreeks te dagvaarden.* Van deze mogelijkheid werd gebruik gemaakt in de gevallen waarin de officier van justitie meende dat geen nader onderzoek vereist en geen voorlopige hechtenis gewenst was. Wanneer de officier van justitie was vastgelopen in zijn onderzoek, kon hij aan de Rechter-Commissaris een *voorlopig onderzoek verzoeken.* In het kader van dit voorlopig onderzoek, de voorlopige informatiën, konden getuigen worden gehoord en kon de verdachte aan een verhoor worden onderworpen. Tenslotte kon de officier van justitie de *rechtsingang vorderen.* Daarbij kon hij, aldus artikel 81 Sv, aan de rechtbank vragen de zaak naar de terechtzitting te verwijzen (al dan niet met een bevel tot gevangenneming of gevangenhouding) of een last tot instructie te geven (al dan niet met een bevel tot gevangenneming of gevangenhouding). Het initiatief van de strafvervolging lag aldus bij het openbaar ministerie.

Een zaak waarin de rechtbank de rechtsingang had verleend kon alleen maar op de openbare terechtzitting door de rechtbank worden behandeld nadat de raadkamer de zaak naar de terechtzitting had verwezen. De beschikking van verwijzing bevatte onder andere[102] het feit dat werd telastegelegd, de vordering van het openbaar ministerie en de gemotiveerde beslissing van de raadkamer. Zij werd aan de beklaagde betekend. Deze had vervolgens binnen acht dagen de mogelijkheid om tegen de beschikking in 'verzet' (hoger beroep) te komen (art. 130 Sv).[103] Het spreekt vanzelf dat het vonnis van verwijzing de eigenlijke

---

99. Er was sprake van een zekere hiërarchie. De veld- en boswachters stonden, ingevolge artikel 20 Sv, onder toezicht van de officier van justitie. De ambtenaren die genoemd werden onder n°-s 2-5 van artikel 8 Sv, hadden de hoedanigheid van hulp-officier (art. 34 Sv). De officier van justitie zelf was verplicht - zodra hij bekend werd met strafbare feiten die tot de kennisneming van de rechtbank behoorden - de Procureur Generaal over de feiten te informeren (art. 28 Sv). De P-G kon de OvJ vervolgens voorschrijven hoe te handelen.

100. Dit voorschrift was volstrekt overbodig in het geval de officier van justitie besloot tot rechtstreekse dagvaarding over te gaan, en in die gevallen waarin voorlopige hechtenis geïndiceerd was en/of de gerechtelijke instructie wenselijk geacht werd in verband met bijvoorbeeld het toepassen van bepaalde dwangmiddelen. In deze beide laatste gevallen diende de Rechtbank immers rechtsingang te verlenen.

101. D. Simons, *Beknopte handleiding tot het wetboek van Strafvordering,* zesde druk, Haarlem 1919, p. 42-43.

102. Art. 129 j• 92 en 93 Sv

103. In het oude wetboek (art. 150 Sv) stond tegen het arrest van terechtstelling voor de beschuldigde een beroep in cassatie open. Het beroep was beperkt tot een drietal gevallen.

aanklacht bevatte en dat de officier van justitie niet de mogelijkheid had bij het opmaken van de dagvaarding daarvan fundamenteel af te wijken. Het recht dat artikel 130 Sv de beklaagde gaf zou anders immers niets voorstellen.

3.4 Het aanhangig maken van de zaak

Nu de akte van beschuldiging was afgeschaft werden alle strafzaken door middel van een dagvaarding aanhangig gemaakt (art. 141 Sv). De mogelijkheid die in veel andere landen bestond dat partikulieren tot stafvervolging overgingen werd in artikel 141 Sv voor ons land uitgesloten. In de regel werd een strafzaak aanhangig gemaakt door een dagvaarding die uitging van de officier van justitie. Blijkens artikel 141 aanhef en onder 2• Sv, waren ook andere ambtenaren bevoegd tot het uitbrengen van een dagvaarding.[104] In dit laatste geval kon er slechts sprake zijn van een rechtstreeks dagvaarden.

De officier van justitie daarentegen bezat bovendien naast de mogelijkheid om rechtstreeks te dagvaarden ook de mogelijkheid om een aan de dagvaarding voorafgaande beslissing van de rechter te vragen. Met een dergelijk verzoek verspeelde hij wel zijn bevoegdheid om alsnog tot rechtstreekse dagvaarding over te gaan.

De mogelijkheid van de officier van justitie om zonder tussenkomst van de rechter (dat wil zeggen rechtstreeks) te dagvaarden, was in 1886 algemeen geworden. Er bestond niet langer een verplichte instructie voor bepaalde zaken. Daarbij gold echter één beperking. Door het nieuwe artikel 145 Sv[105] had de beklaagde die rechtstreeks werd gedagvaard n.l. de mogelijkheid gekregen om toch een aan het onderzoek ter terechtzitting voorafgaande rechterlijke tussenkomst af te dwingen. De beklaagde diende zich niet tot de rechtbank zelf te wenden, maar diende, binnen vijf dagen na de betekening van de dagvaarding - bij exploit aan de officier van justitie te betekenen - verzet aan te tekenen. Door het verzet verviel de dagvaarding van rechtswege. De officier van justitie bood daarop de stukken aan de rechtbank aan en vorderde, met inachtneming van artikel 81 Sv, de rechtsingang. De zaak kon, nadat de rechtbank de rechtsingang had verleend, alleen nog ter terechtzitting aanhangig worden gemaakt door een dagvaarding krachtens verwijzing.

De officier was bij het opstellen van zijn dagvaarding in dat geval aan de inhoud van het vonnis van verwijzing gebonden. Dat betekende niet dat de dagvaarding woordelijk overeen diende te stemmen met het vonnis van de

---

104. In belastingzaken bestond bijvoorbeeld de mogelijkheid dat de dagvaarding uitging van de administratie of (namens de Minister van Justitie) van rijksadvokaten. Zie hierover: Simons, zesde druk, p. 169 en 45-46.

105. A.A. de Pinto, *Het herziene Wetboek van Strafvordering met eene inleiding en aanteekeningen*, deel II, Zwolle, 1888 (A.A. de Pinto II), p. 34-39.

rechtbank, maar een zakelijke overeenstemming van de feiten was wel vereist.[106] De rechtbank was op haar beurt ook niet geheel vrij om te bepalen voor welke feiten de rechtsingang werd verleend. De rechtsingang kon namelijk alleen worden verleend voor die feiten waarvoor hij door de officier van justitie was gevraagd (ne ultra petita). Het was dus van belang dat de officier van justitie in het rekwisitoir, waarbij hij om rechtsingang verzocht, de feiten juist en (zo) volledig (mogelijk) omschreef. Het mag duidelijk zijn dat het hier niet een vrijblijvend verzoek van de officier van justitie betrof.[107]

3.4.1 Dagvaarding en grondslag

Artikel 143 Sv schreef voor aan welke inhoudelijke eisen de dagvaarding moest voldoen. Hoewel het oude artikel 223 Sv op het eerste gezicht minder strenge eisen stelde, schreef het eerste lid van het nieuwe artikel in feite niets voor wat nog niet in de jurisprudentie door de Hoge Raad werd geëist. De Hoge Raad eiste immers dat de beklaagde uit de dagvaarding behoorlijk te weten moest kunnen komen voor welk feit hij werd gedagvaard. Meestal betekende dat dat naast de gedraging ook tijd en plaats in de telastelegging dienden te worden opgenomen.

Aan de aanduiding van tijd en van plaats in de telastelegging werden overigens ook na 1886 niet de strengste eisen gesteld.[108]

Hoewel het voor de geldigheid van de dagvaarding niet noodzakelijk was dat er een strafbaar feit werd telastegelegd, was dit wel een voorwaarde voor de rechter om tot een veroordeling te kunnen komen. Strikt genomen was voor een veroordeling een beschrijving van de feitelijke toedracht voldoende, zolang de rechter er maar het etiket van een delikt op kon plakken. In de praktijk bleken de officieren van justitie geen enkel risiko te nemen, door in hun telastelegging zo dicht mogelijk bij de tekst van de strafbepaling te blijven. Het gevolg daarvan was dat de telastelegging veelal uit één lange zin bestond en zoveel mogelijk woorden uit de deliktsomschrijving bevatte. Dit leidde vaak tot ingewikkelde en vooral "juridische" telasteleggingen. De Hoge Raad sanctioneerde deze wijze van telasteleggen, voorzover de kwalificatieve aanduidingen voldoende feitelijke betekenis hadden.

Waar men waarschijnlijk geen erg in heeft gehad, althans niet bezwaarlijk heeft gevonden, was dat de rechter, door de wijze van telasteleggen als bovenom-

---

106. A.A. de Pinto II, p. 29; Simons, zesde druk, p. 169-170; HR 9 mei 1892, W n° 6190.
107. Nederburg, *Hoofdstukken over Strafvordering, eerste gedeelte, De Tenlastelegging*, Batavia, 1908, p. 227-231.
108. HR 15 juni 1903, W n° 7944; 29 februari 1892, W n° 9261. Zie voor een overzicht van de rechtspraak, *Léons rechtspraak op het wetboek van strafvordering*, derde druk 1905 (B. Hulshoff), aant. 55 en 62, en aant. 63 en 64 bij art. 143 Sv.

schreven, strikt gebonden werd aan de woorden die de officier van justitie had gekozen. Wanneer bijvoorbeeld de officier van justitie, door het opnemen van wetstermen, een telastelegging had toegespitst op een bepaald delikt, dan kon de rechter, wanneer op de terechtzitting bleek dat een ander delikt beter op de feitelijke toedracht paste, meestal niet tot een veroordeling voor dat andere delikt komen.[109] Anders gezegd, het grondslagstelsel, zoals wij dat in Nederland kennen, heeft alles te maken met de wijze van telasteleggen. De vrijheid die de rechter had ten opzichte van de oude akte van beschuldiging bevestigt dit.

3.5 Bezwaren

Er was op tal van onderdelen kritiek op het Wetboek van Strafvordering. De Pinto sprak al in 1864[110] over een "ellendig wetboek". Hij pleitte dan ook - en hij was zeker niet de enige[111] - voor een algehele herziening van het Wetboek van Strafvordering. De wijzigingen die in 1886 waren aangebracht kwamen wel enigszins aan de wensen van de critici tegemoet, maar er bleven bezwaren bestaan. Ook na de opknapbeurt die het wetboek in 1886 had ondergaan, bestond bij velen de wens om tot een algehele hercodificatie te komen. In 1926 trad het huidige Wetboek van Strafvordering in werking.

Een aantal kritiekpunten raakte direkt of zijdelings het grondslagstelsel. Erg hard was de (dis-)kwalificatie die Taverne in zijn rede aan dit stelsel gaf. Hij sprak van de "onredelijke tyrannyke macht der dagvaarding".[112] Anderen waren gematigder in hun uitlatingen, wat niet wegneemt dat hun kritiek niet minder fundamenteel was.

Geleidelijk aan was de dagvaarding het stuk geworden waar alles in het strafproces om draaide. Omdat geringe fouten in de dagvaarding niet zelden grote gevolgen bleken te hebben, zocht men naar manieren om zoveel mogelijk te voorkomen dat er fouten of gebreken in de dagvaarding slopen. Omdat het maken van fouten nooit volledig was uit te sluiten werd ook getracht op andere

---

109. In wezen kwam de kwalificatiebeslissing hierdoor al voor een belangrijk deel bij de officier van justitie te liggen.

110. A. de Pinto, Strafvordering, W 15 februari 1864, n° 2556.

111. O.a. A.A. de Pinto I, p. 44; B. van Royen, "Behandeling van eenige 'dubia' naar aanleiding van het nieuwe Wetboek van Strafvordering", *Rechtsgeleerd Magazijn*, VI (1887), p. 33-35; G.A. van Hamel, a.w., p. 463; W 31 augustus 1886, n° 5317, redaktioneel: "Met dezen eersten September eindigt het tijdperk van den onstuimigen aandrang tot hervorming *van het strafrecht*; met dezen eersten September begint de periode van ernstiger verzet tegen de beginselen, welke nog altijd *ons strafproces* beheerschen. Wij hebben thans een nieuw wetboek van stafrecht: de herziening van het wetboek van strafvordering blijft aan de orde".

112. B.M. Taverne, *De taak van den strafrechter*, Rede UvA, 25 februari 1918, Zwolle 1918, p. 31 en noot 68.

manieren de ongewenste afloop van een strafvervolging te vermijden. De praktijk die zo ontstond bleek op haar beurt nadelen met zich mee te brengen.

De officier van justitie probeerde ongewenste vrijspraken te voorkomen door subsidiaire- en alternatieve telasteleggingen te maken. Door het opnemen van wetstermen in de telastelegging trachtte hij de kans dat een ontslag van alle rechtsvervolging moest worden uitgesproken tot een minimum te beperken. Een en ander leidde in de praktijk tot lange en ingewikkelde telasteleggingen. De Blécourt[113] merkte hierover op: "Het zonderlinge verschijnsel doet zich voor, dat ambtenaren van het Openbaar Ministerie, die in hun ambtelijke brieven en civiele conclusies zeer goed verzorgd Nederlandsch schrijven, terstond als zij de pen opvatten om een dagvaarding in strafzaken op te stellen, in een holderbolderstijl op verholen wijze een strafbaar feit aanduiden". Deze zogenoemde "holderbolderstijl" werd mede veroorzaakt door de gewoonte van het Openbaar Ministerie, de beschuldiging - benauwd als men was om teveel af te wijken van de deliktsomschrijving - in één lange zin te plaatsen.[114] Een voorbeeld van een dergelijke "langademige dagvaarding" kan men lezen in de Nieuwe Rotterdamsche courant van 25 mei 1912.

Twee loodgietersknechten, B.R. en J.A., werden er van verdacht op de jas van een zekere H. (die werkwillig was tijdens een loodgietersstaking) een fosfor bevattende vloeistof te hebben aangebracht. Het gevolg van deze handeling was dat de jas van het slachtoffer in brand was gevlogen. Het eerste gedeelte van de telastelegging luidde als volgt:

"Dat zij op 27 februari 1912, ter uitvoering van hun voornemen om te zamen en in vereeniging, althans ieder afzonderlijk, opzettelijk en met voorbedachten rade, Andries Houthuizen van het leven te berooven; althans hem opzettelijk en met voorbedachten rade zwaar lichamelijk letsel toe te brengen - voor wat J.A. betreft; althans ter uitvoering van diens voornemen B.R. bij het door dezen plegen van voormelde misdrijven behulpzaam te zijn, en opzettelijk hem daartoe gelegenheid, middelen en inlichtingen te verschaffen - nadat zij, beklaagden, in kalm overleg zich daartoe hadden voorzien van eenige licht ontvlambare stof, hetzij phosphorus of eenige andere, of een phosphorus bevattende, of eenige andere, na al dan niet verdamping van hetgeen, waarin het gemengd was, licht ontbrandbare stof, zich daarmede hebben begeven naar het Muiderpoortstation, alwaar volgens hun vermoeden Houthuizen met den trein zou aankomen, en na zich te hebben vergewist dat twee andere personen, genaamd J. Niemarkt en H.J. Klopper, gemelden Houthuizen zouden opwachten en op diens weg in de stad begeleiden en aan den praat houden, Houthuizen na diens aankomst en op diens weg in de stad alstoen begeleid en aan den praat gehouden wordende op

113. A.S. de Blécourt, "Cahier van grieven tegen onze strafrechtspleging", *Rechtsgeleerd Magazijn* 1912, p. 18.
114. A.A. Cnopius, "De stijl der dagvaardingen", *Tijdschrift voor Strafrecht* XXIV (1913), p. 22 en 24-25.

online publication GROM IX (1992)

vermelde, door hen, beklaagden, verwachte wijze, op verdekte manier te zamen zijn gevolgd en, gekomen in of omstreeks de 1e Van Swinderenstraat, voor wat den beklaagde R. betreft, deze op de rugzijde van Houthuizen's jas de vorenbedoelde licht ontbrandbare stof heeft aangebracht, en die stof heeft laten ontbranden door zelfontbranding of anderszins, althans die stof heeft in brand gestoken, en voor wat den bekl. A. betreft, deze, nadat hij te voren reeds H. aan R., die dezen niet kende, had doen kennen, zich op eenigen afstand op den uitkijk heeft gehouden om R. te waarschuwen wanneer deze al dan niet ongemerkt het aanbrengen der voorschreven licht-ontvlambare stof zou kunnen verrichten, benevens toen R. dit verricht had, de voormelde begeleiders, Niemarkt en Klopper, heeft gewenkt Houthuizen te verlaten, hun voor ieder hunner een tramkaartje heeft gegeven met de aanmaning om zich per tram spoedig vandaar te verwijderen, en toen Niemarkt en Klopper aan een en ander hadden gevolg gegeven, voormelde stof heeft laten ontbranden door zelfontbranding of anderszins.
Zijnde die betreffende misdrijven niet voltooid, alleen tengevolge van de van den wil der beklaagden onafhankelijke omstandigheden, dat Houthuizen, toen de jas reeds brandende was, door anderen werd gewaarschuwd, en de jas uittrok en doofde, zonder zelf letsel te hebben gekregen."

Alleen al door haar lengte (in totaal 753 woorden) een voor de gemiddelde verdachte moeilijk te begrijpen telastelegging.

Natuurlijk was er kritiek op deze wijze van telasteleggen. De Blécourt signaleerde bijvoorbeeld dat de "stijl der dagvaarding" voor verbetering vatbaar was, maar gaf zelf niet aan hoe het anders kon.[115] Cnopius kwam wel met een alternatief. Ik citeer: "Het O.M. roept den beklaagde op om zich te verantwoorden ter zake van overtreding van met de cijfers aan te duiden strafwetsartikelen. Welke artikelen wel, en welke niet noodzakelijk opgenomen moeten worden is te beslissen volgens de vaste jurisprudentie van den Hoogen Raad omtrent art. 221, 2de lid, Wetb. v. Strafvordering, waar dit college zich uitgesproken heeft omtrent de artikelen, die noodwendig in een vonnis moeten voorkomen. Hierna volgt eene toelichting van het feit, bevattende tijd en plaats alsmede de omstandigheden waaronder het feit gepleegd is. De vorm dezer toelichting zij vrij, mits zij maar volledig is. In geen geval zal dergelijke toelichting korter zijn dan de thans uitgebrachte dagvaarding, maar, *en dat is de hoofdzaak*, zij kan in meer begrijpelijken vorm gegeven worden, wanneer in de toelichting enkel *feiten* behoeven voor te komen, terwijl elementen van den zin als: "het oogmerk van wederrechtelijke toeeigening", "om het stuk als echt en onvervalscht te gebruiken", daarin niet zouden behoeven gevonden te worden,

115. A.S. de Blécourt, a.w., p. 18: "Juist hier ware goede verzorging van den stijl, eenvoudige en duidelijke uitdrukking zoo gewenscht, omdat de gedagvaarde gemeenlijk iemand is van geringe literaire ontwikkeling".

omdat deze geacht werden opgenomen te zijn door aanhaling van het wetsartikel waarin ze voorkomen".[116]

Het voorstel van Cnopius zou waarschijnlijk grote gevolgen hebben gehad voor het grondslagstelsel in ons land. Door in de telastelegging de nadruk te leggen op het feitelijke gebeuren en voor de juridische aspecten te verwijzen naar de deliktsomschrijving, zou de strikte gebondenheid van de rechter aan de telastelegging niet langer noodzakelijk zijn geweest. Zolang immers alle bestanddelen van het delikt in de feitsomschrijving (de telastelegging) zèlf moeten worden verwerkt, spreekt het welhaast vanzelf dat de rechter daaraan gebonden is. Op het moment dat in de feitsomschrijving slechts het materiële feit behoeft te bevatten is een strikte gebondenheid aan de woorden van de telastelegging niet langer vereist. Ondanks dat de door Cnopius voorgestelde wijze van telasteleggen voordelen had voor zowel de officier van justitie als de rechter - en de wet haar niet verbood - heeft men het in de praktijk niet aangedurft haar te introduceren.

Terwijl de officier van justitie door het maken van alternatieve- en subsidiaire telasteleggingen en door het zoveel mogelijk opnemen van wetstermen in de telastelegging trachtte te voorkomen dat onnodige vrijspraken of ontslagen van alle rechtsvervolging moesten worden uitgesproken, droeg de rechter zijn eigen steentje daaraan bij, door in voorkomende gevallen de telastelegging welwillend te lezen en kennelijke schrijffouten te herstellen. Probleem daarbij was echter dat niet elke rechter even bereidwillig was om over fouten of gebreken heen te stappen. De ene rechter bleek snel bereid te overwegen in de trant van "dat de steller der dagvaarding blijkbaar bedoeld heeft" of "dat kennelijk een schrijffout is gemaakt", terwijl de andere rechter om de geringste onjuistheid vrijsprak of ontsloeg van alle rechtsvervolging.[117] Veel officieren dekten zich, ondanks het feit dat rechters vaak bereid waren over (geringe) fouten heen te stappen, zoveel mogelijk in door "althansen" in de telastelegging op te nemen.

De hierboven genoemde bezwaren tegen het strafproces waren grotendeels terug te voeren tot één kernprobleem, te weten de onmogelijkheid van de rechter om - afgezien van het opvatten van een onvolkomenheid als een kennelijke schrijffout of het geven een welwillende lezing aan de telastelegging - van de telastelegging af te wijken. Vooral juridisch diende de telastelegging te kloppen. De suggestie die Cnopius had gegeven om de stijl van de dagvaarding te veranderen, zodanig dat zij het materiele feit zou gaan behelzen, werd stilzwijgend terzijde geschoven. De strikte gebondenheid van de rechter aan de telastelegging was een gegeven en werd derhalve als uitgangspunt genomen. De oplossing van de problemen die zich in de praktijk voordeden, werd uiteindelijk gezocht in het creëren van een mogelijkheid de telastelegging na het uitbrengen van de dagvaarding te verbeteren.

---

116. A.A. Cnopius, a.w., p. 27.
117. A.A. Cnopius, a.w., p. 20-21.

Van Baar[118] stelde - nadat hij het Engelse stelsel had onderzocht - voor, de mogelijkheid van wijziging van de telastelegging na het uitbrengen van de dagvaarding in ons strafproces algemeen toe te laten. Zijns inziens werd het daarmee mogelijk, en zelfs aanbevelenswaarding aan de redaktie van de dagvaarding de strengste eisen te stellen zonder dat men het gevaar liep "het wezen der zaak in formalisme te doen ondergaan. Op die wijze behoeft men niet zooals b.v. in Frankrijk, Belgie, Duitschland en ook thans nog bij ons, kleine onnauwkeurigheden, verkeerde qualificaties, enz. over het hoofd te zien (...)".[119]

Ook Plantenga[120] meende dat de rechter bij het "herstellen" van fouten regelmatig te ver ging. Hij vroeg zich onder andere af of de rechtspraak die het opnemen van wetstermen in de telastelegging toestond wel in overeenstemming was met de geest van artikel 143 Sv.[121] Volgens hem was het invoeren van de mogelijkheid van verbetering van de dagvaarding na het uitbrengen, het juiste middel om uit de bestaande onwenselijke situatie te geraken. Mede door het frequente gebruik van wetstermen in de telastelegging, was de verdachte, aldus Plantenga, steeds meer in een nadelige positie komen te verkeren. Bovendien was het hem een doorn in het oog dat door een geringe fout de rechter vaak genoodzaakt was terzake van een ernstig misdrijf bijvoorbeeld een ontslag van alle rechtsvervolging uit te spreken.[122]

De ideeën van Van Baar en Plantenga bleken aan te slaan. In het ontwerp tot vaststelling van een nieuw wetboek van strafvordering uit 1912[123], werd in artikel 306 aan het openbaar ministerie de bevoegdheid toegekend gedurende het onderzoek ter terechtzitting wijzigingen in het telastegelegde aan te brengen. Blijkens de Memorie van Toelichting bij het ontwerp zou door de opneming van het recht tegemoet worden gekomen aan een aantal (de hierboven reeds genoemde) bezwaren:

"Het voornaamste hiervan is zeker wel, dat door de onmogelijkheid om, nadat eenmaal de dagvaarding is uitgebracht en het onderzoek ter terechtzitting is aangevangen, nog fouten en verzuimen in de dagvaarding te herstellen of van het telastegelegde feit eene volgens het ter terechtzitting geblekene met de realiteit meer overeenstemmende omschrijving te geven, *vaak personen moeten worden vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging* (curs. J.B.), die alleszins verdienen gestraft te worden en welke het gewoonlijk niet mogelijk is daarna

---

118. A.J.M.H. van Baar, *Iets over gebreken en leemten in de dagvaarding in strafzaken*, diss UvA, Amsterdam, 1890, Hoofdstuk IV (p. 95-105).
119. A.J.M.H. van Baar, a.w., p. 102.
120. B.P.J. Plantenga, "Verbetering van de dagvaarding na het uitbrengen", *TvS* XXI, p. 157-172.
121. B.P.J. Plantenga, a.w., p. 162.
122. B.P.J. Plantenga, a.w., p. 161-162.
123. Ontwerp tot vaststelling van een wetboek van strafvordering, der Koningin aangeboden door de staatscommissie voor de herziening van het wetboek van strafvordering, ingesteld bij koninklijk besluit van 8 april 1910, n° 17. (O.R.O.)

opnieuw in rechte te betrekken. Indien toch over het materieele feit in kwestie eene beslissing is gegeven, dan staat - ook al heeft deze bestaan in eene vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging wegens de onjuiste vermelding van tijd of plaats of het niet telaste leggen van eenig voor de strafbaarheid vereischt element - volgens de bestaande jurisprudentie op art. 68 W.v.Sr. aan eene nieuwe vervolging in den weg.

Niet van zoo ver strekkend gevolg, doch evenmin gering te achten is het bezwaar, dat bij niet inachtneming van op straffe van nietigheid voorgeschreven vormen *de dagvaarding nietig moet worden verklaard* (curs. J.B.). Wel is waar kan daarna dan weder eene verbeterde dagvaarding worden uitgebracht, doch hiermede gaat eene geheel nieuwe behandeling der zaak, een opnieuw oproepen en hooren der reeds gehoorde getuigen enz. gepaard. Al dit ongerief ware te voorkomen, indien ter terechtzitting het verzuim terstond kon worden hersteld.

Een derde gevolg van den bestaanden toestand is *het euvel der vele subsidiaire telastleggingen* (curs. J.B.). Daar de officier van justitie de uitkomsten van het onderzoek ter terechtzitting niet met volle zekerheid kan voorzien, acht hij het meestal geraden voor alle gebeurlijkheden naast het eigenlijke aan de verdachte geïmputeerde feit nog andere, hetzij iets meer algemeen omschreven, hetzij juridisch een ander delict opleverende, te laste te leggen. Weliswaar wordt de dagvaarding dan door die verschillende "althansen" wat langer en onzekerder dan strikt noodig is, doch zoodoende wordt tenminste eene ongewenschte vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging, op grond dat het op de terechtzitting geblekene niet klopt met de telastlegging, vermeden.

Ten slotte moet ook de neiging om in de dagvaarding in stede van eene duidelijke omschrijving van hetgeen feitelijk wordt te laste gelegd *half-feitelijke, half-juridische qualificaties* (curs. J.B.), zooals "toeëigenen", "ter bedrieglijke verkorting van de rechten zijner schuldeischers", "indien uit het gebruik eenig nadeel kan ontstaan", "omstandigheden van zijnen wil onafhankelijk" e.d., op te nemen, mede aan de onveranderlijkheid van het eenmaal telastegelegde worden geweten. Bestond de mogelijkheid om tot het laatste oogenblik de dagvaarding te wijzigen en met het ter terechtzitting geblekene in overeenstemming te brengen, dan zou de officier van justitie er zeker minder tegen opzien reeds aanstonds te vermelden, waarin de geïmputeerde toeëigening heeft bestaan, op welke wijze uit het gebruik van het valschelijk opgemaakte stuk nadeel mogelijk is enz., en zou de eisch eener geheel feitelijke telastlegging met meer klem kunnen worden gesteld.

Om al deze redenen is (...) het instituut om staande de terechtzitting nog wijziging in de dagvaarding aan te brengen (...) in het Ontwerp opgenomen."[124]

---

124. MvT op art. 306 O.R.O., p. 253-254.

Blok en Besier stonden zeer sceptisch tegenover het wondermiddel dat het nieuwe artikel 313 Sv (= art. 306 O.R.O) beloofde te zijn. Artikel 313 Sv zou niet vaak iets kunnen uitrichten tegen een nietige dagvaarding. Bovendien verwachtten zij niet dat het nieuwe artikel veel zou bijdragen aan de "bestrijding van het euvel van een aantal alternatieve telasteleggingen". Tenslotte waren zij er niet van overtuigd dat het opnemen van wetstermen in de telastelegging zou afnemen.[125]

4. Ten Slotte

Nadat het afschaffen van de jury in 1813 het mogelijk had gemaakt dat het grondslagstelsel kon ontstaan, was er zeker aanvankelijk geen sprake van een "tyrannie van de telastelegging". De ontwikkeling is vrij geleidelijk gegaan en hangt nauw samen met de wijze van telasteleggen door het openbaar ministerie. Het is niet de wet[126] of de rechter geweest die het openbaar ministerie heeft gedwongen de telastelegging op een bepaalde manier te formuleren. Het omgekeerde lijkt eerder het geval te zijn geweest. De rechter werd in de praktijk namelijk geconfronteerd met telasteleggingen die zeer dicht bij de tekst van de strafbepalingen bleven, en liet zich daardoor in zijn vrijheid ten opzichte van de telastelegging beperken.

Het grondslagstelsel is aldus geen bewuste keuze geweest, maar is ongemerkt in ons recht binnengeslopen. Hieruit volgt dat er historisch gezien geen enkele reden is om strikt aan de grondslagleer vast te houden. Toch is hiermee uitdrukkelijk niet gezegd dat het grondslagstelsel moet worden afgeschaft. Om daartoe te besluiten zullen de voors en de tegens van het stelsel tegen elkaar moeten worden afgewogen, en zal ook bij de consequenties van een dergelijk besluit dienen te worden stilgestaan.

Men zou betrekkelijk eenvoudig proefondervindelijk achter de mogelijkheden voor- en de gevolgen van het loslaten van de grondslagleer kunnen komen. Ik richt mij nu in het bijzonder tot de leden van de staande magistratuur.[127]

Destijds heeft Cnopius (zelf substituut officier van justitie te Utrecht) voorgesteld de telastelegging op te stellen in duidelijke en voor de verdachte begrijpelijke bewoordingen, zonder de toevoeging van allerlei juridische kwalificaties. Voor de juridische aspecten, zou de dagvaarding - door het aanhalen van de wetsartikelen - moeten verwijzen naar de delictsomschrijving(en). Door deze wijze van telasteleggen (die door het wetboek van straf-

---

125. A.J. Blok en L. Ch. Besier, *Het Nederlandse strafproces, deel II*, Haarlem, 1925, p. 87.

126. Ondanks het gelijkblijven van de betreffende bepalingen wordt tegenwoordig de grondslagleer in de artikelen 348 en 350 Sv ingelezen, terwijl vroeger onder de vigeur van het oude wetboek van een grondslagleer geen sprake was.

127. Natuurlijk is het voor het welslagen van het expirement ook noodzakelijk dat de zittende magistraten hun medewerking verlenen.

vordering niet wordt uitgesloten) wordt de verdachte op geen enkele wijze tekort gedaan. Hij kan de zaak immers zowel feitelijk als juridisch voorbereiden. Van schending van artikel 6 lid 3 onder a het EVRM zal dientengevolge dan ook geen sprake zijn. Bovendien wordt de rechter in de gelegenheid gesteld vrijer met de telastelegging om te gaan, zodat allerlei kunstgrepen achterwege kunnen blijven en hij zich minder vaak dan thans het geval is, genoodzaakt ziet vrij te spreken of de verdachte te ontslaan van alle rechtsvervolging.

Het moet mogelijk zijn op beperkte schaal met deze andere wijze van telasteleggen te experimenteren. Zo zou men bijvoorbeeld in zaken waarin een verdachte van meerdere feiten wordt verdacht, één of enkele van die feiten op de hierboven genoemde alternatieve wijze kunnen gaan telasteleggen. Op de eventueel op te leggen straf zal dit waarschijnlijk geen invloed van betekenis hebben.

Ik werp u de handschoen toe. Wie durft hem op te nemen?[128]

J. BOKSEM NIJMEGEN

128. De voorgestelde wijze van telasteleggen zal voor alle betrokkenen in het strafproces wennen zijn. Degene die de telastelegging opstelt kan niet meer direkt aanknopen bij de tekst van de delictsomschrijving. De advocaat die gewend was de telastelegging te spellen om zodoende onregelmatigheden daarin op te sporen, zal zijn aandacht in het vervolg meer op andere zaken moeten richten. De rechter zal moeten leren om te gaan met een grotere vrijheid ten opzichte van de telastelegging.

online publication GROM IX (1992)